

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖJEN KOHTAAMI- NEN SOSIAALIALALLA

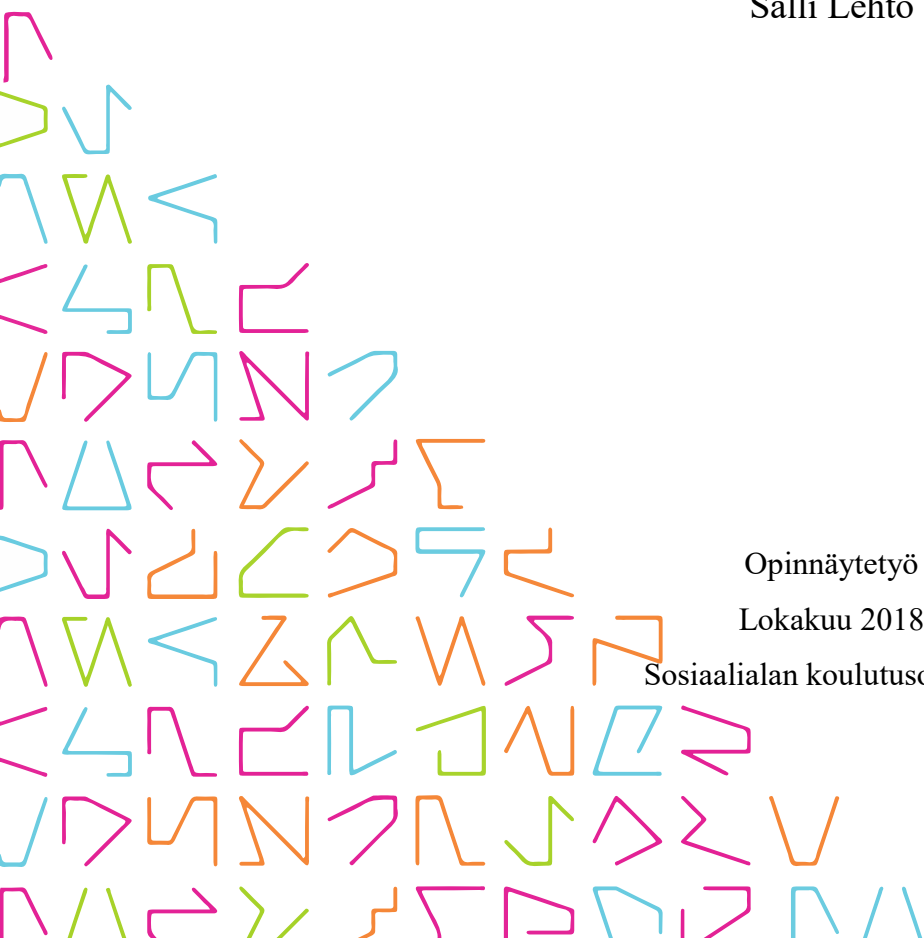
Vertailu transihmisten ja sosionomiopiskelijoiden nä-
kemyksistä

Salli Lehto

Opinnäytetyö

Lokakuu 2018

Sosiaalialan koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

LEHTO, SALLI:

Sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen sosiaalialalla
Vertailu transihmisten ja sosionomiopiskelijoiden näkemyksistä

Opinnäytetyö 63 sivua, joista liitteitä 6 sivua
Lokakuu 2018

Opinnäytetyössä tutkittiin ja vertailtiin sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden ja sosionomiopiskelijoiden ajatuksia ja kokemuksia kohtaamisista sosiaalipalveluissa. Tavoitteena oli selvittää sosiaalipalveluissa esiintyviä sukupuolivähemmistöjen kohtaamisen ongelmia ja vahvuuksia ja sitä kautta koulutuksen kehittämistarpeita. Aiheen valinta ja opinnäytetyön tarpeellisuus perustuivat havainnoille sosionomiopiskelijoiden ja -opettajien tiedonpuutteesta sekä sosionomin eettiselle velvollisuudelle toimia haavoittuvassa asemassa olevien äänitorvena. Transihmisten Suomessa kohtaama syrjintä ja ihmisoikeusrikkomukset kuten pakkosterilaatio ovat herättäneet kansainvälistä huomiota viime vuosina.

Opinnäytetyössä on sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen osuus, joiden aineistot on kerätty kahdella eri vastaajaryhmille tarkoitettulla Facebookin kautta levitetyllä, sähköisellä puolistrukturoidulla kyselyllä. Vastauksia kyselyyn tuli transihmisiltä 46 ja sosionomiopiskelijoilta 54. Mielipideväittämistä Likert-asteikolla 1–5 (täysin eri mieltä – täysin samaa mieltä) on tehty tilastoanalyysi Google Formsin ja Tixelin avulla ja vapaa sana -osion tulokset käsitelty induktiivisella sisällönanalyysillä.

Sekä tilastollisten että sanallisten vastausten mukaan transihmiset kohtaavat sosiaalipalveluissa syrjintää ja epäasiallista kohtelua, sosionomien tiedoissa ja taidoissa on merkittäviä puutteita ja sekä transihmiset että opiskelijat itse toivoivat aiheen parempaa käsitelyä sosionomiopinnoissa. Käytännössä tieto ja koulutus vaikuttavat työntekijän sukupuolikäsitykseen, joka puolestaan näkyy ammatillaisen asenteessa sukupuolivähemmistöön kuuluvaa asiakasta kohtaan ja on siten olennaista ammatillisen kohtaamisen onnistumisen kannalta.

Tulosten ja aiempien tutkimusten perusteella sosiaalialan koulutuksen kehittäminen sukupuolivähemmistöjen osalta on siis perusteltua ja toivottua. Erityisesti perustietojen lisääminen ja asenteiden tarkastelu, mahdollisesti ulkopuolisen kokemuskouluttajan avulla, olisi suotavaa. Lisäksi voisi olla hyödyllistä järjestää opettajille oma koulutus aiheesta, jotta inklusiiviset sanavalinnat ja toimintatavat olisivat oletusarvoisesti läsnä kaikessa sosiaalialan opetuksessa.

Asiasanat: sukupuolivähemmistöt, sosiaalipalvelut, ammatillinen kohtaaminen, syrjintä, sosiaalialan koulutus, transihmiset

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree in Social Services

LEHTO, SALLI:

Encountering Gender Minorities in Social Services
Comparing Views of Trans* People and Social Services Students

Bachelor's thesis 63 pages, appendices 6 pages
October 2018

The purpose was to collect experiences and thoughts of encounters in social services from both trans* people and Bachelor of Social Services students, and then compare these viewpoints. The aim was to find out how the education should be updated about gender minorities.

Both qualitative and quantitative methods were applied in the study. The data were collected using two semi-structured e-surveys shared on Facebook, one for both groups. The answers for closed questions were illustrated statistically using Google Forms and Tixel, whereas, the open questions were analyzed using inductive content analysis.

Both groups disclosed hopes and needs for developing the social services education about gender minorities. The results indicated that education and knowledge are the base of a person's gender perception, which affects the professional approach for encountering a trans* person as a client. This was found to be relevant on how successful or inappropriate the encounters were.

According to the results of this thesis and former research, basic information and introspection on the students' own attitudes about trans* people, possibly with an expert by experience, would be useful. The findings also indicate a need for education to teachers to make inclusive speech and habits a baseline through all social service education.

Key words: gender minorities, social services, professional encountering, discrimination, bachelor of social services, trans*

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	SUKUPUOLEN MONINAISUUS	8
	2.1 Sukupuolen määrittely	8
	2.1.1 Biologinen sukupuoli	8
	2.1.2 Sosiaalinen sukupuoli	9
	2.1.3 Sukupuoli-identiteetti.....	10
	2.2 Sukupuolivähemmistöt	11
	2.2.1 Transsukupuolisuus.....	11
	2.2.2 Intersukupuolisuus	12
	2.2.3 Muunsukupuolisuus, agender ja transvestisuus	13
	2.3 Sukupuolivähemmistöjen asema Suomessa.....	14
	2.3.1 Juridinen asema.....	14
	2.3.2 Sukupuolivähemmistöt yhteiskunnallisessa keskustelussa	16
	2.3.3 Yleinen asenneilmapiiri	16
3	TRANSASIAKKAAN AMMATILLINEN KOHTAAMINEN	18
	3.1 Eettisen kohtaamisen edellytykset.....	18
	3.2 Vuorovaikutus asiakastilanteissa	19
	3.3 Sukupuolikäsitys ja normatiivisuus	20
	3.4 Syrjintä ja epäasiallinen kohtelu	22
	3.5 Sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen sosiaalialan koulutuksessa.....	25
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	25
	4.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	25
	4.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu	25
	4.3 Aineiston analyysimenetelmät.....	27
	4.3.1 Kvantitatiivinen osuus.....	27
	4.3.2 Kvalitatiivinen osuus.....	28
5	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	31
	5.1 Tilastolliset tulokset.....	31
	5.2 Avointen kysymysten tulokset.....	38
	5.2.1 Tieto ja koulutus.....	39
	5.2.2 Sukupuolikäsitys	41
	5.2.3 Asenne.....	42
	5.2.4 Kohtaamisen onnistuminen tai epäonnistuminen	44
	5.2.5 Muita huomioita.....	46
6	POHDINTA.....	48
	6.1 Tulosten tarkastelua ja johtopäätöksiä	48

6.2 Eettisyys ja luotettavuus	50
6.3 Itsearviointi	52
6.4 Kehitys- ja jatkotutkimusehdotukset	52
LÄHTEET	54
LIITTEET	58
Liite 1. Kyselylomake transihmisille.....	58
Liite 2. Kyselylomake sosionomiopiskelijoille	60
Liite 3. Ristiintaulukointi ja khi ² -testi.	62

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee sukupuolivähemmistöjen kohtaamista sosiaalialalla. Henkilökohtaisesta näkökulmasta olen ollut mukana seuraamassa useamman ystävän sukupuoliprosessia ja lähipiiriini on aina kuulunut sukupuolivähemmistöjen edustajia; transsukupuolisia, muunsukupuolisia ja sukupuolettomia ihmisiä. Sitä kautta olen seurannut aihetta myös laajemmin. Toistuvasti olen törmännyt siihen, että sukupuolivähemmistöt kokevat saavansa epäasiallista tai syrjivää kohtelua sosiaalipalveluissa. Sosionomin näkökulmasta olen useita kertoja korjannut opiskelutovereiden ja opettajien käyttämiä vanhentuneita ja jopa loukkaaviksi koettuja termejä ja tietämättömyyttä aiheesta. On kuitenkin välittynyt mielikuva, etteivät ihmiset tee niin tarkoituksella ja pahuuttaan, vaan kyse on tiedon ja ymmärryksen puutteesta. Koulutuksessa aihetta käsitellään kokemukseni ja kuulemani mukaan hyvin vähän, vaikka käsittääkseni tarvetta ja kiinnostusta koulutukselle olisi. Esimerkiksi kehityspsykologian kurssilla käsitellään opetus suunnitelman mukaisesti seksuaalisuuden kehitystä, mutta opintojakson sisällön kuvaus ei mainitse sukupuolen kehitystä. Sosiaalityöntekijöiden kansainvälisessä eettisessä ohjeistuksessa on mainittu velvollisuus kouluttautua ja pyrkiä ymmärtämään sosiaalista monimuotoisuutta ja ehkäistä syrjintää liittyen sukupuoleen ja sen ilmaisuun (National Association of Social Workers 2017).

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta aihe on ajankohtainen ja toistuvasti näkyvillä niin uutismedioissa kuin sosiaalisessakin mediassa. Transihmisten syrjintä ja ihmisoikeusrikkomukset kuten lain vaatima pakkosterilointi ovat herättäneet kansainvälistä huomiota, ja Suomi on saanut useita virallisia huomautuksia asiasta. Tilanteen korjaamista vaativat muun muassa Amnestyyn Translaki nyt! -kampanja sekä Setan ja Trasekin yhteiskampanja Kuuluu kaikille. (Kuuluu kaikille 2018.)

Näistä syistä kiinnostuin ajatuksesta tutkia miten sukupuolivähemmistöt kokevat sosiaalialan ammattilaisten ammattitaidon, asenteet ja tiedon riittävyyden, ja toisaalta miten omat opiskelijamme suhtautuvat sukupuolivähemmistöihin ja kokevat itse omat taitonsa ja tietonsa. Tätä kautta tarkoituksena on selvittää ja pohtia, olisiko lisäkoulutukselle tarvetta ja jos on, niin millaiselle. Tutkimustehtäväkseni muotoutui verrata sosiaalialan opiskelijoiden ja sukupuolivähemmistöjen edustajien näkemyksiä kohtaamisista sosiaalipalveluissa. Sosiaalipalveluilla tarkoitan sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisia kun-

nallisia sosiaalipalveluja ja kolmannen sektorin tarjoamia sosiaalipalveluja. Kyselyssä olen tarkentanut tätä esimerkeillä kuten mielenterveys- ja päihdepalvelut, sosiaalitoimisto, perhepalvelut tai päivähoito, koulukuraattori ja työvoimapalvelut.

Monet aiemmat tutkimukset aiheesta painottavat asiakasnäkökulmaa ja kokemuksia. Koin kuitenkin, että selvittämällä myös opiskelijoiden ajatusmaailmaa aiheesta on mahdollista saada laajempi kuva nykyopetuksen tasosta ja kehittämistarpeista. Esimerkiksi Davy, Amsler ja Duncombe (2015, 152) ovat tutkimuksessaan tulleet siihen tulokseen, että opiskelijoiden asenteilla on merkitystä siihen, miten ja kuinka paljon sukupuolen moninaisuudesta opetetaan. Siksi koin kehittämisen kannalta relevantiksi selvittää asiakkaiden tarpeiden lisäksi tulevien ammattilaisten motivaatiota kehittyä sukupuolisensitiivisemmiksi ja saada parempia työkaluja sukupuolen kirjon eettiseen kohtaamiseen.

Aloitin tutkimuksen tekemisen huomattavasti pienimuotoisempana tutkimusseminaarikurssille vuonna 2015. Sain lopulta kyselyyni vastauksia niin paljon, että niiden käsitteleminen kyseisen kurssin puitteissa muodostui ongelmaksi, ja päätin jättää aineiston käsittelyn opinnäytetyöhön.

Opinnäytetyössä on teoria- ja tutkimusosuudet, jotka molemmat on jaettu kahteen osioon. Teoriaosuudessa käsittelem ensin sukupuolen moninaisuutta ja sukupuolivähemmistöjä, ja sen jälkeen sukupuolivähemmistöjen ammatillisen kohtaamisen periaatteita sekä aiempia tutkimuksia aiheesta. Tutkimusosuudessa esittelen kyselyn tuloksia ja analyysia ensin kvantitatiivisesta ja sen jälkeen kvalitatiivisesta näkökulmasta. Lopuksi avaen pohdintaani tuloksista, opinnäytetyön eettisyydestä ja luotettavuudesta sekä tulosten nostattamista kehitysehdotuksista.

Toivon opinnäytetyöni tarjoavan sosiaalialan ammattilaisille, opiskelijoille ja opettajille uusia näkökulmia oman työn ja ammattitaidon kehittämiseen. Tavoitteenani on sekä tarjota teoreettista tietoa aiheesta että herätellä lukijan omaa eettistä pohdintaa. Haluan opinnäytetyölläni olla omalta osaltani mukana kehittämässä sosiaalialan koulutusta ja sitä kautta sosiaalipalveluita inklusiivisemmiksi ja asiakasystävällisemmiksi, ja siten ennaltaehkäistä sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää.

2 SUKUPUOLEN MONINAISUUS

2.1 Sukupuolen määrittely

Sukupuoliluokkia on länsimaissa perinteisesti kaksi genitaalien perusteella määrittyvää: nainen ja mies. Asia ei kuitenkaan ole aivan näin yksinkertaista, vaan sukupuolen kirjo on osoittautunut olevan enemmänkin spektri, eräänlainen liukuma (Ainsworth 2015). Venhola (2001, 5) kuvaileekin sukupuolen kahtiajaon olevan ”merkittävältä osaltaan yhteiskunnallinen ilmiö ja siten ajan myötä muovautuva, sovittujen sääntöjen muokkaama instituutio ja vain osittain biologinen fakta.” Esimerkiksi Etelä-Aasiasta, Meksikosta ja arabimaailmasta löytyy kulttuureja, joissa tunnetaan myös kolmas sukupuoli (Vilkkä 2010, 121). Myös länsimaisissa kulttuureissa on viimeisen vuosikymmenen aikana käyty keskustelua kolmannen sukupuolen virallistamisesta. Australiassa passiinsa on voinut valita sukupuolen kohdalle x-kirjaimen vuodesta 2011 lähtien (Yle Uutiset 2011).

Sukupuolta voi määritellä ja kuvailla esimerkiksi biologisesta, sosiaalisesta tai psyykkisestä näkökulmasta (Vilkkä 2010, 17). Englanniksi sukupuolelle onkin kaksi eri termiä: *sex* kuvastaa biologista sukupuolta ja *gender* sosiaalista sukupuolta, mutta suomen kielessä termejä on vain yksi (Vilkkä 2010, 19).

Viralliset tahot kuten terveydenhuolto usein pitäytyvät biologian kautta määritetyissä sukupuoliasetuksissa. Ihmisen itsemäärittelyoikeutta on kuitenkin aina kunnioitettava, eikä henkilön omaa kokemusta voi kyseenalaistaa biologialla. Tasa-arvolain (laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta, 609/1986) mukaan kaikki sukupuolet ja sukupuoli-identiteetit on huomioitava sensitiivisesti juridisesta luokittelusta huolimatta. (Väisänen 2018.)

2.1.1 Biologinen sukupuoli

Useimmiten sukupuolesta puhuttaessa tarkoitetaan biologista sukupuolta. Tällä viitataan ihmisen geneettiin, anatomisiin ja hormonaalisiin sekä neurologisiin ominaisuuksiin (Nissinen 2011, 25; Vilkkä 2010, 17). Näistä mikään ei ole niin yksiselitteinen kuin

yleisesti ajatellaan. Geneettinen sukupuoli määräytyy sukusolujen eli siittiösolujen ja munasolujen mukana tulevien sukukromosomien mukaan (Vilkka 2010, 17). Yleisimmät yhdistelmät ovat XY, jolloin kehittyy tyypillisesti maskuliiniset piirteet ja sukuelimet, ja XX, joka lähtökohtaisesti johtaa feminiinisiin piirteisiin. Kromosomiyhdistelmä voi kuitenkin olla myös toisenlainen, esimerkiksi XO tai XXY (Venhola 2001, 6). Kromosomit eivät aina myöskään vastaa anatomisia piirteitä (Ainsworth 2015).

Anatomiset sukupuoliominaisuudet jaotellaan primäärisiin ja sekundaarisiin piirteisiin. Primäärisillä anatomisilla piirteillä viitataan sukuelimiin ja -rauhasiin, kun taas sekundaarisilla tarkoitetaan muita fyysisiä ominaisuuksia, kuten karvoitusta, ääntä ja rintoja. Näidenkin perusteella sukupuoli on enemmän liukuma kuin kaksijakoinen. Esimerkiksi rintojen koon tai karvaisuuden suhteen ei ole tarkkaa rajausta feminiinisen ja maskuliinisen välillä. (Venhola 2001, 3.)

Sukurauhaset puolestaan tuottavat hormoneja. Munasarjat tuottavat estrogeenia ja progesteronia, ja kivekset tuottavat testosteronia. Näitä kolmea hormonia erittyy jokaisella jossain määrin, mutta niiden määrät vaihtelevat. Hormonien määrä vaikuttaa sukupuolen anatomiseen kehitykseen. (Vilkka 2010, 18.)

Neurologinen sukupuoli tarkoittaa aivojen rakenteen mukaista sukupuolta, joka voi painottua eri tavoin joko maskuliinisesti tai feminiinisesti. Neurologinen sukupuoli ei välttämättä vastaa ihmisen esimerkiksi anatomista sukupuolta. (Nissinen 2011, 25.)

Sukupuolia ei siis biologisesta näkökulmasta ole vain kahta erillistä lokeroa, vaan sekä geneettinen, anatominen, hormonaalinen että neurologinen sukupuoli muodostuvat liukumista, jotka voivat olla hyvinkin risteäviä keskenään.

2.1.2 Sosiaalinen sukupuoli

Sosiaalisella sukupuolella tarkoitetaan henkilön sosiaalisia, persoonallisia, kulttuurisia ja juridisia ominaisuuksia. Sosiaalisilla sukupuoliominaisuuksilla viitataan siihen, miten henkilö tuo sukupuoltaan ilmi sosiaalisessa kanssakäymisessä ja olemuksellaan, ja minä sukupuoliroolin mukaisesti muut häntä kohtelevat. Kulttuurisidonnaisesti miehiltä ja naisilta odotetaan erilaisia asioita esimerkiksi ammatinvalinnan, pukeutumisen ja käyt-

täytymisen suhteen. Toisin sanoen sosiaaliseen sukupuoliin liitetään usein erilaisia normeja ja odotuksia, jotka ohjaavat käyttäytymistä ja erilaisia valintoja. (Sassi & Nissinen 2017; Vilkkä 2010, 18-20; Transtukupiste 2016).

Sosiaalinen sukupuoli määräytyy siis tekemisen kautta ja muodostuu sen mukaan, millaisia sukupuolisuuteen liittyviä piirteitä ihminen omaksuu ja toisintaa. Tähän vaikuttavat kulttuurin sosiaaliset rakenteet, kuten perhe, varhaiskasvatus ja koulutus, jotka antavat ihmiselle mielikuvia ja malleja siitä, miten sukupuolta toteutetaan kyseisessä kulttuurissa ja yhteiskunnassa. (Vilkkä 2010, 18-20.)

Juridinen sukupuoli määräytyy syntymässä määritetyn biologisen sukupuolen mukaan, ja osoitetaan muun muassa henkilötunnuksen loppuosalla ja nimellä (Vilkkä 2010, 22). Suomessa juridisia sukupuolia on kaksi, mies ja nainen.

2.1.3 Sukupuoli-identiteetti

Sukupuoli-identiteetti on yksilöllinen ja henkilökohtainen käsitys siitä, millaiseksi henkilö itse kokee oman sukupuolensa ja miten hän kokee luontevaksi sitä ilmaista (Jämsä 2008, 34). Suurimmalla osalla identiteetin määrittelyä ohjaa biologinen sukupuoli ja siihen liitetyt kulttuuriset mallit, mutta erilaisia kokemuksia on yhtä monta kuin on ihmisiäkin (Vilkkä 2010, 18, 26). Jotkut eivät koe tarvetta määrittellä sukupuoli-identiteettiään lainkaan (Sassi & Nissinen 2017).

Sukupuoli-identiteetin voi jakaa kahteen osioon. Toinen osio käsittää ihmisen persoonallisen identiteetin eli kokemuksen ja ymmärryksen omasta sukupuolestaan. Toinen osio puolestaan on sosiaalinen identiteetti, eli ihmisen kokemus siitä, mihin ihmisryhmiin hän kokee kuuluvansa ominaisuuksiensa perusteella. Molemmat tasot muotoutuvat vuorovaikutuksessa yksilön ja yhteisöjen välillä. On ihmisen kannalta ongelmallista, jos ulkopuoliset luokittelevat hänet eri ihmisryhmiin kuin henkilö itse kokee kuuluvansa. (Nissinen 2011, 14-15.)

Ihmisen kokemus omasta sukupuolestaan on sisäsyntyinen eikä sukupuoli-identiteetti ole muokattavissa esimerkiksi terapialla tai lääkityksellä. Tämän tyyppiset eheyttämis-

yritykset luokitellaan hoitovirheiksi, sillä niiden on todettu vaurioittavan ihmisen mielenterveyttä ja aiheuttavan ahdistusta. (Sassi & Nissinen 2017.)

2.2 Sukupuolivähemmistöt

Suurin osa ihmisistä kokee sukupuoli-identiteettinsä vastaavaksi kuin syntymässä määritelty sukupuoli. Tällaisista ihmisistä käytetään termiä cissukupuolinen, eli esimerkiksi cisnainen on syntymässä määritelty naiseksi ja kokee tämän oikeaksi. Termi tulee latinasta ja tarkoittaa “tällä puolen”. Osa ihmisistä kuitenkin kokee sukupuolensa toisenlaiseksi kuin syntymässä on määritelty. Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan käytännössä siis muita kuin cissukupuolisia: transsukupuolisia, intersukupuolisia, sukupuoletomia, muunsukupuolisia, transgendereitä sekä sukupuoliristiriitaa kokevia henkilöitä. (Sassi & Nissinen 2017; Transtukupiste 2016.)

Yleisterminä sukupuolivähemmistöjen edustajille käytetään usein nimeä transihmiset. Kaikki ei-cissukupuoliset eivät määritä itseään transihmiset-kattokäsitteen alle, mutta selkeyden vuoksi käytän opinnäytetyössäni transihmistä sukupuolivähemmistöihin kuuluvan henkilön synonyymina. (Aarnipuu 2007, 30; Jämsä 2008, 34; Transtukupiste 2016).

Sukupuoli- ja heteronormatiivisessa arkikielessä sukupuolisuus ja seksuaalisuus menevät monesti päällekkäin, sillä sukupuolen oletetaan kertovan myös, minkä sukupuolen edustajista henkilö on kiinnostunut. Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat kuitenkin kaksi eri asiaa, jotka eivät määritä toisiaan. Haluankin painottaa käsitteleväni tässä opinnäytetyössäni nimenomaan sukupuolivähemmistöjä. Seksuaalisuus, seksuaalinen suuntautuminen ja seksuaalivähemmistöt eivät ole opinnäytetyöni kannalta relevantteja. (Aarnipuu 2007, 30; Jämsä 2008, 34.)

2.2.1 Transsukupuolisuus

Transsukupuolinen henkilö on syntymässä määritelty virheellisesti ulkoisten sukuelinten perusteella tehdyn oletuksen mukaan (Sassi & Nissinen 2017). Termi trans tulee latinasta ja tarkoittaa “toisella puolen”. Trans on siis vastakohta termille cis. Transsuku-

puoliselle on tärkeää tulla kohdatuksi oikeassa sukupuolestaan (Nissinen, Pesonen & Väisänen 2016, 22). Monet, joskaan eivät kaikki, lääketieteellisesti korjaavat sukupuoltaan leikkauksilla ja hormoneilla (Jämsä 2008, 35; Transtukupiste 2016; Sassi & Nissinen 2017).

Sukupuolenkorjausprosessista kuulee edelleen käytettävän muotoa “sukupuolen vaihtaminen”. Prosessilla ei kuitenkaan ole tekemistä vaihtamisen kanssa, vaan henkilön esimerkiksi anatomista tai juridista sukupuolta korjataan vastaamaan sitä sukupuolta, jota henkilö kokee olevansa (Aarnipuu 2007, 30-31; Jämsä 2008, 35). Jotkut transsukupuoliset voivat kokea biologisen sukupuolensa oikeaksi, mutta sosiaalisesti kokevat olevansa eri sukupuolta (Vilkkä 2010, 29). Transsukupuolisista käytetään toisinaan myös virheellisesti termiä transseksuaali, joka koetaan vanhentuneena ja loukkaavana nimityksenä (Nissinen, Pesonen & Väisänen 2016, 22). Kuten edellisessä luvussa mainittu, sukupuoli ja seksuaalisuus eivät ole sama asia.

Transsukupuolisuus voi tunnistua missä iässä tahansa, ja ihmisen oma kokemus ja tietoisuus transsukupuolisuudesta kehittyy yksilöllisesti (Nissinen, Pesonen & Väisänen 2016, 22). Monilla transsukupuolisilla on kuitenkin viitteitä kasvatettuun sukupuoleen kuulumattomuudesta jo lapsena (Vilkkä 2010, 29). Kasvatuksella voi ohjata ihmisen käytöstä vain rajallisesti, eikä ihmistä voi pysyvästi kasvattaa sukupuolirooliin, joka ei ole ihmiselle itselleen ominainen (Venhola 2001, 4).

2.2.2 Intersukupuolisuus

Intersukupuolisella tarkoitetaan henkilöä, jonka geneettisen, anatomisen ja hormonaalisen sukupuolen välillä on vaihtelua, eikä siis ole biologialtaan yksiselitteisesti mies tai nainen. Intersukupuolisuus havaitaan yleensä joko syntymässä tai murrosikäisenä, ja se voi ilmetä monin eri tavoin. Intersukupuolisella henkilöllä saattaa esimerkiksi olla anatomisesti sekä feminiinisiä että maskuliinisia ominaisuuksia, kuten sekä munasarjat että kivekset (Venhola 2011, 3). Toisaalta intersukupuolisuus saattaa myös olla hyvinkin huomaamaton ja biologiset sukupuoliominaisuudet painottuvat enemmän joko feminiinisesti tai maskuliinisesti. Vilkkä huomauttaakin, että sosiaalialan ammattilainen ei välttämättä edes tunnista asiakkaansa olevan intersukupuolinen. (Vilkkä 2010, 26.)

Koska Suomessa on vain kaksi juridista sukupuolta, tekevät lääkärit päätöksen sukupuolesta (Vilkkä 2010, 26). Intersukupuolisten vauvojen sukuelimiä on 1950-luvulta lähtien leikattu kirurgisesti muistuttamaan selkeämmin joko tyypillistä miestä tai naista, mutta toimenpiteiden oikeutuksesta käydään paljon keskustelua (Venhola 2001, 21). Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvosto ETENE (2016) on suosittanut kunnioittamaan lapsen itsemääräämisoikeutta ja tekemään sukupuolta määrittäviä leikkauksia vasta, kun lapsi on itse riittävän vanha ilmaisemaan oman tahtonsa aiheen suhteen. Intersukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti voi olla mies, nainen, intersukupuolinen tai jotain aivan muuta (Venhola 2001, 19).

ETENE on myös suosittanut, että sosiaali- ja terveysalan, erityisesti varhaiskasvatuksen, koulutuksissa lisättäisiin tietoisuutta sukupuolen moninaisuudesta, jotta ammattilaiset osaisivat tukea intersukupuolisen lapsen kasvua ja kehitystä. (Intersukupuolisten lasten hoito 2016, 6.)

2.2.3 Muunsukupuolisuus, agender ja transvestisuus

Kaikki eivät koe sopivansa binääriseen sukupuolijaotteluun lainkaan, jotkut taas kokevat olevansa sekä miehiä että naisia tai jotain siitä väliltä (Aarnipuu 2007, 30; Nissinen 2011, 27). Tällaiset henkilöt saattavat käyttää sukupuolestaan termiä transgender, muunsukupuolinen, androgyyni tai kolmas sukupuoli (Jämsä 2008, 35). Osa muunsukupuolisista haluaa korjata anatomista tai juridista sukupuoltaan vastaamaan paremmin sukupuoli-identiteettiään (Aarnipuu 2007, 30; Jämsä 2008, 35).

Termi muunsukupuolinen on vakiintunut transgenderin rinnalle 2010-luvulla, mutta jotkut kokevat ongelmalliseksi sävyn, joka antaa ymmärtää varsinaisia sukupuolia olevan kaksi ja muiden olevan ”muita” (Sassi & Nissinen 2017). Gender queer -termi puolestaan viittaa binäärisen sukupuolijaon kyseenalaistamiseen ja tarkkojen sukupuolirajojen rikkomiseen. (Transtukipiste 2016.)

Muunsukupuoliset ovat kymmenen vuoden ajan saaneet Suomessa sukupuolen korjaushoitoja Tampereen ja Helsingin transpoliklinikoilla diagnoosilla F64.8, muu sukupuoli-identiteetin häiriö. Kesäkuussa 2018 Maailman terveysjärjestö WHO julkaisi uuden ICD-11 -luokituksen, josta on poistettu transidentiteetit psykiatrisista häiriöistä. Tätä on

Suomessa tulkittu siten, että muunsukupuoliset eivät enää saa sukupuolen korjaushoitoja. Tällä hetkellä muunsukupuolisten hoitaminen on käytännössä keskeytetty. Tays ja Hus perustelevat tätä sillä, ettei muunsukupuolisten hoitamiselle ole Suomessa virallista yhtenäistä linjausta ja riittävää kansainvälistä näyttöä hoitojen hyödystä. Seta puolestaan vaatii yhtenäisten hoitolinjausten sijaan yksilöllistä tarvearviointia ja pitää nykyistä tilannetta kestävämmänä. (Juupaluoma 2018; Transtukipiste 2018)

Agenderiksi tai asukupuoliseksi itsensä määrittelevä henkilö kokee, ettei samaistu mihinkään sukupuoleen tai omaa lainkaan sukupuoli-identiteettiä. Sukupuolettomuus voi myös olla sukupuoli-identiteetti. (Sassi & Nissinen 2017; Transtukipiste 2016.)

Transvestiitilla tarkoitetaan henkilöä, joka kokee toisinaan tarvetta asettua eri sukupuolen rooliin esimerkiksi pukeutumalla. Tarve voi liittyä esimerkiksi identiteetin ilmaisuun, seksuaaliseen mielihyvään tai sukupuoliroolista vapautumisen tuomaan rentoutumiseen (Huuska 2008, 57). Enemmistö transvestiiteista on miehiä, jotka pukeutuvat naiseksi. Tämä oletettavasti johtuu siitä, että naisten on sosiaalisesti hyväksytympää ilmaista maskuliinisia piirteitään, kuin toisin päin. (Jämsä 2008, 35.) Transvestismi on poistettu tautiluokituksesta Suomessa vuonna 2011 (Repo 2011).

2.3 Sukupuolivähemmistöjen asema Suomessa

2.3.1 Juridinen asema

Ennen vuotta 2002 Suomessa ei ole ollut lakia transsukupuolisten hoidoista ja sukupuolen korjaamisesta. Vuonna 1970 säädetyn kastroatiolain mukaan on sukupuolen korjaamiseksi ainoastaan voinut anoa kastroatiota Terveystieteiden tutkimuskeskukselta. Translaki eli vuonna 2002 säädetty laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002) määrittää ensimmäisessä pykälässä sukupuolen juridisen korjaamisen edellyttävän, että henkilö on täysi-ikäinen, asuu Suomessa tai on Suomen kansalainen. Hänen on esitettävä lääketieteellinen selvitys sekä pysyvästä elämisestä sen sukupuolen roolissa, johon hän haluaa juridisen sukupuolensa korjattavan, että sterilisaatiosta tai lisääntymiskyvyttömyydestä. (Kuuluu kaikille 2018; Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002 §1.)

Käytännössä siis esimerkiksi jo lapsena transidentiteetin tunnistanut henkilö joutuu käymään koulunsa väärään sukupuoleen luokiteltuna. Useimmilla hormonihoidot aiheuttavat lisääntymiskyvyttömyyttä, mutta mikäli henkilö ei koe tarvitsevansa hormonihoitoja, on hänen käytävä kirurgisessa sterilisaatiossa. Lääketieteellisen selvitys ja diagnoosi puolestaan vaativat psykologiset tutkimukset, jotka voivat kestää puolesta vuodesta useisiin vuosiin. (Kuuluu kaikille 2018.)

Transihmisten juridisista oikeuksista käydään paljon keskustelua. Kuuluu kaikille -kampanjan mukaan muun muassa tasa-arvovaltuutettu, lapsiasiavaltuutettu ja yhdenvertaisuusvaltuutettu ovat vaatineet translain uudistamista perus- ja ihmisoikeuksien mukaiseksi. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen (YK 1948) 5. artiklan mukaan ketään ei saa kiduttaa tai kohdella julmasti, epäinhimillisesti tai alentavasti. YK:n kidutuksen vastainen komitea on todennut ihmisten pakottamisen lääketieteellisiin toimenpiteisiin ja psykiatriisiin arvioihin vertautuvan kidutukseen. Julistuksen 12. artikla puolestaan kieltää puuttumasta mielivaltaisesti kenenkään yksityiselämään ja perheeseen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on keväällä 2017 linjannut pakkosterilaation Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaiseksi. Myös Suomi on kyseisen sopimuksen allekirjoittanut, ja saanutkin Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetulta huomautuksen ihmisoikeusrikkomuksista translaissa (563/2002). Suomi on viimeinen Pohjoismaa, jossa transsukupuoliset pakkosteriloidaan, ja esimerkiksi Ruotsi on viime vuonna päättänyt maksaa korvauksia pakkosteriloiduille (Amnesty 2017). Kesäkuussa 2018 WHO on julkaissut uuden ICD-11 -tautiluokituksen, jossa transidentiteetit on poistettu mielenterveyden häiriöistä. (Kuuluu kaikille 2018.)

Erytisesti nyt tasa-arvoisen avioliittolain toteutumisen jälkeen on kampanjoitu näkyvästi siitä, ettei jätetä tasa-arvon tavoittelua tähän, vaan seuraavaksi on tartuttava translain korjaamiseen. Esimerkiksi Seta ry:n ja Trasek ry:n Kuuluu kaikille -kampanja vaatii ikärajan ja sterilointipakon poistamista sekä juridisen sukupuolen korjaamista omalla ilmoituksella. Amnestyn Translaki nyt! -kampanjan puitteissa on kerätty kansainvälisesti 347 865 allekirjoitusta vetoomukseen, jossa vaaditaan Suomeen ihmisoikeuksia kunnioittavaa translakia (Manelius 2018). Peruspalveluministeri Rehulan mukaan translakia ei kuitenkaan aiota edistää tällä hallituskaudella perussuomalaisten vastustuksen takia. (Kuuluu kaikille 2018.)

2.3.2 Sukupuolivähemmistöt yhteiskunnallisessa keskustelussa

Lakimuutoskampanjoiden lisäksi sukupuolivähemmistöt näkyvät yhteiskunnallisissa keskusteluissa entistä enemmän. Sukupuolitietoisuus on noussut puheenaiheeksi liittyen muun muassa päiväkoteihin ja varhaiskasvatukseen sekä perusopetukseen. Opetushallituksen mukaan oppilaitoksilta edellytetään sukupuolitietoista opetusta, jossa pyritään tiedostamaan ja purkamaan sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita. Käytännössä tämä näkyy muun muassa siten, että lapsia ei jaeta ryhmiin sukupuolen perusteella, huomioidaan ohjauksessa lapsen yksilölliset valinnat sukupuoliroolien sijaan ja tunnistetaan sukupuolen moninaisuus. (Sukupuolitietoinen opetus ja ohjaus – mitä se on? 2018.)

Keskustelua ovat herättäneet myös julkisten tilojen vessat ja pukuhuoneet, joihin toivotaan sukupuolineutraaliutta. Transihmiset kohtaavat epäasiallista utelua ja jopa väkivaltaa sukupuolitetuissa vessoissa ja pukuhuoneissa. Esimerkiksi kirjastoissa, kouluissa ja nuorisotiloissa sukupuolineutraalit vessat ovat yleistyneet. Muun muassa Helsingin kaupunginhallitus on suosittanut sukupuolitunnusten poistamista kaupungin palvelu- ja toimipisteiden vessoista. Itäkeskuksen uimahalliin Helsinkiin on avattu ensimmäinen unisex-pukuhuone, jotta liikuntapalvelut olisivat paremmin saavutettavissa myös sukupuolivähemmistöille. (Koivuranta 2018; Paavilainen 2017.)

Keväällä 2018 uutisoitiin, että Trasek ry:n puheenjohtaja Panda Eriksson on esittänyt sukupuoliedon poistamista Turun kaupungin linja-autojen matkakortista. Osa sukupuolivähemmistöihin kuuluvista henkilöistä välttelee julkisen liikenteen käyttämistä nöyryyttävien tilanteiden pelossa, sillä kuljettaja voi poistaa matkustajan, jonka sukupuoli ei ulkoisesti vaikuta vastaavan korttiin merkittyä sukupuolta. Uudistus ei mennyt läpi. Esimerkiksi Tampereella on jo käytössä sukupuolineutraalit matkakortit. (Koivisto 2018.)

2.3.3 Yleinen asenneilmapiiri

Viime vuosikymmenten aikana yhdenvertaisuus on parantunut ja yleinen mielipide sukupuolivähemmistöjä kohtaan muuttunut jatkuvasti entistä myönteisemmäksi. Silti oi-

keusministeriön tutkimuksen mukaan Suomessa on huolestuttavan paljon sukupuoli-
hemmistöihin kohdistuvia kielteisiä asenteita. Avoin vihapuhe on lisääntynyt, syrjintää
esiintyy kaikilla elämän osa-alueilla ja sukupuoli-oletukset ovat tiukasti juurtuneita.
(Nissinen, Pesonen & Väisänen 2016, 28.)

Sukupuolen kokeminen kulttuuristen oletusten vastaisesti voi aiheuttaa erilaisuuden
tunnetta ja siten myös häpeää, salailua, itseinhoa ja ahdistusta (Vilkkä 2010, 30). Tran-
sihmiset, kuten monet muutkin vähemmistöihin kuuluvat, joutuvat usein miettimään,
miten esimerkiksi sukulaiset, työnantajat tai vaikkapa sosiaalipalveluiden tarjoajat suh-
tautuvat heihin ja mitä he uskaltavat itsestään kertoa. Salailun ja syrjinnän pelon tuoma
kuormitus altistaa sekä fyysisille että psyykkisille sairauksille. Tätä kutsutaan vähem-
mistöstressiksi. (Väestöliitto 2018b.)

Lääketieteellä on valta määrittää sairauksiksi ja siten ei-toivotuiksi poikkeavuuksiksi
käyttäytymistä ja ilmiöitä, jotka eivät vastaa kyseisen yhteiskunnan eettisiä, poliittisia ja
juridisia normeja. Medikalisaatio vaikuttaa ihmisten suhtautumiseen ja mielikuviin.
Vasta tänä vuonna, 2018, transidentiteetit on poistettu tautiluokituksista, eikä niitä lää-
ketieteellisesti pidetä enää sairautena. Vertailun vuoksi homoseksuaalisuus on poistettu
tautiluokituksista Suomessa vuonna 1996, ja vaikka homoseksuaalien sosiaalinen ja
yhteiskunnallinen asema on merkittävästi parantunut, näkyvät sairausleiman vaikutukset
edelleen asenteissa. (Vilkkä 2010, 80-81.)

Transihmisillä on kohonnut riski joutua häirinnän, syrjinnän ja väkivallan uhreiksi. Osa-
syynä tähän on transfobia, jolla tarkoitetaan asenteita, uskomuksia ja käyttäytymistä,
jotka halventavat, stigmatisoivat tai tekevät näkymättömäksi transihmisiä. Transfobia
voi olla transsukupuolisuuteen kohdistuvaa pelkoa, vastenmielisyyttä tai ennakkoluuloi-
suutta, joka saattaa johtua siitä, että ihminen kohtaa jotain itselle vierasta, totutusta
poikkeavaa ja henkilökohtaista maailmankuvaa horjuttavaa. Fobia voi helpottaa, mikäli
ihminen saa aiheesta lisää tietoa ja havaitsee, ettei uhka ole todellinen. (Morrow 2006,
56, 52; Nissinen, Pesonen & Väisänen 2016, 27; Sassi & Nissinen 2017.)

3 TRANSASIAKKAAN AMMATILLINEN KOHTAAMINEN

3.1 Eettisen kohtaamisen edellytykset

Sosiaalialan ammattihenkilöiden eettisten ohjeiden mukaan ammattilaisen on omista arvoistaan riippumatta kunnioitettava asiakkaan mahdollisuutta omiin valintoihin, sekä puolustettava asiakkaan ihmisarvoa ja -oikeuksia. Ammattieettisiin periaatteisiin kuuluu muun muassa syrjinnän ja epäoikeudenmukaisten käytäntöjen vastustaminen, erilaisuuden hyväksyminen sekä yhdenvertaisuus. Asiakaslähtöisyys edellyttää asiakkaan kuuntelemista ja prosessin etenemistä asiakkaan nostamien tarpeiden kautta. (Arki, arvot ja etiikka 2017, 3-7, 15).

Sosiaalityöntekijöiden kansainvälisessä eettisessä ohjeistuksessa on mainittu velvollisuus kouluttautua ja pyrkiä ymmärtämään sosiaalista monimuotoisuutta ja ehkäistä syrjintää liittyen sukupuoleen ja sen ilmaisuun (NASW 2017). On epäeettistä, että asiakkaat joutuvat kouluttamaan työntekijöitä tilanteissa, joissa pitäisi pystyä keskittymään asiakkaan ongelmaan (Fitz 2014).

Dialogisuuden tutkija Jaakko Seikkulan mukaan metodeja olennaisempaa kohtaamisessa on dialoginen elämäntapa, eli aito kiinnostus toisen maailmaa ja ajattelutapaa kohtaan, sekä tilan antaminen toisen näkemyksille (Mönkkönen 2018, 15).

Mönkkönen jaottelee ammatillisen osaamisen kolmeen osa-alueeseen: substanssiosaaminen, prosessiosaaminen ja vuorovaikutusosaaminen. Substanssiosaamisella tarkoitetaan tietoa, esimerkiksi lakien, palvelujärjestelmien ja metodien tuntemista, mutta myös yhteiskunnallisten ilmiöiden ymmärtämistä. Ammattilaisen asiantuntemus lisää asiakkaan luottamusta, mutta pelkkä asiantuntemus ei kuitenkaan riitä, mikäli vuorovaikutustaidot eivät ole kunnossa. Mönkkösen mukaan ihmisarvoinen kohtaaminen edellyttää kykyä kohdata erilaisuutta ja vaikeita tilanteita eettisesti kestäväällä tavalla. Asiakastyön kannalta merkittäviksi interpersoonallisiksi taidoiksi hän luettelee aitouden, empatian, kunnioituksen ja kyvyn luoda yhteistoiminnallisen suhteen asiakkaan kanssa. (Mönkkönen 2018, 18-20.)

Morrow puolestaan luettelee kuusi periaatetta transihmisten kohtaamiseen. Ensimmäiseksi arvo- ja etiikkapohjaisella kohtaamisella hän tarkoittaa asiakkaan kunnioittamista yksilönä. Toisena periaatteena ekologisen systeeminäkökulman mukaisesti ammattilaisen tulisi huomioida myös transiasiakkaan elinympäristö, eli miten esimerkiksi juridinen, poliittinen tai sosiaalinen ympäristö tai yhteisöt kuten perhe, koulu tai työpaikka vaikuttavat asiakkaan elämäntilanteeseen. Kolmanneksi Morrow listaa monimuotoisuuden huomioimisen eli sen, etteivät transihmiset ole yhtä massaa vaan jokainen henkilö on yksilö, jolla on omanlaisensa tarpeet. Neljäntenä on valtaistaminen. Transihmiset ovat monin tavoin sorrettu ihmisryhmä, minkä takia on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota asiakkaan omiin voimavaroihin, niiden hyödyntämiseen ja sitä kautta valtaistamiseen. Viidentenä ammattilaisen on perustettava toimintansa tutkimuspohjaiseen tietoon; monilla sosiaalialan ammattilaisilla on Morrow'n mukaan hyvin vähän, jos lainkaan, tietoa transihmisistä, ja siksi he toimivat ennakkoluulojen ja vanhentuneiden käytäntöjen mukaan. Kuudentena periaatteena Morrow listaa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden: jokaisella yksilöllä on oltava samat oikeudet, joiden eteen sosiaalialan ammattihenkilöstön on työskenneltävä. (Morrow 2006, 10-11.)

3.2 Vuorovaikutus asiakastilanteissa

Vuorovaikutuksessa on aina kyse ihmisten välisestä vastavuoroisuudesta, joka muodostuu ärsykkeestä ja vastauksesta. Se voi näkyä esimerkiksi puheena, eleinä ja ilmeinä, kosketuksena tai tekstinä (Väestöliitto 2018a). Ihminen tekee, sanoo tai ilmaisee olemuksellaan jotain, johon toinen tavalla tai toisella reagoi. Siten myös johonkin asiaan, kuten asiakkaan viittaukseen sukupuoleensa, vastaamatta jättäminen voi olla eräänlaista vallankäyttöä. (Asplund 1987, 37, Mönkkösen 2002, 38-39, mukaan; Mönkkönen 2002, 38-40.)

Vuorovaikutusorientaatiot asiakastilanteissa voidaan luokitella kolmeen lähestymistapaan; asiantuntijalähtöinen, asiakaslähtöinen ja dialoginen vuorovaikutus. Asiantuntijalähtöisessä vuorovaikutuksessa oletuksena on, että ammattilainen tuntee työnsä ja teoriapohjansa perusteella asiakkaan tilanteen, johtaa keskustelua ja esittää siihen ratkaisut. Asiakaslähtöisessä vuorovaikutustavassa valta tilanteen määrittelystä, käsittelystä ja ratkaisusta on asiakkaalla. Dialogisessa vuorovaikutuksessa pyritään hyödyntämään molempien osaamista ja asiantuntemusta – asiakkaan tuntemus omasta elämästään ja

ammattilaisen teoriaosaaminen, joiden perusteella yhdessä keskustelemalla löytyy parhaat ratkaisut. (Mönkkönen 2018.)

Asiakastyöstä puhuttaessa vuorovaikutus nähdään usein positiivisena asiana, ja herkästi sivuutetaan vuorovaikutuksen negatiiviset puolet: vallankäyttö, vuorovaikutuksesta syrjäytyminen, huomiotta jättäminen sekä yhteiskunnalliset ja kulttuuriset näkökulmat (Mönkkönen 2002, 20). Vuorovaikutuskulttuuri eli yleisesti totutut ja niin sanotun arkijärjen mukaiset tavat, asenteet ja merkitykset vuorovaikutuksessa vaikuttavat ihmisten väliseen kommunikaatioon, mutta Pirttilä-Backman ja Hakanen (1994, 44-45) huomauttavat, ettei vuorovaikutuskulttuurin sanelemia tapoja tulisi pitää itsestään selvinä ja muuttumattomina (Mönkkönen 2002, 13).

Sanavalinnoilla voi olla myös vallankäytöllinen merkitys. Siksi sukupuolivähemmistöistä puhuttaessa neuvotaan usein kiinnittämään huomiota neutraaleihin sanavalintoihin ja kielelliseen ilmaisuun; esimerkiksi sosiaalialan työntekijä voi sanavalinnoillaan ja niiden taustalla näkyvillä oletuksilla ja asenteilla vaikuttaa siihen, tunteeeko asiakas helppoksi vai vaikeaksi tuoda esiin omaa sukupuolikokemustaan. (Mettälä & Eerola 2013, liite 3, 14.)

3.3 Sukupuolikäsitys ja normatiivisuus

Sanavalintoihin ja niiden taustalla oleviin oletuksiin vaikuttaa ihmisen sukupuolikäsitys eli se, miten ihminen ymmärtää sukupuolen. Binäärisellä sukupuolikäsityksellä tarkoitetaan oletusta siitä, että sukupuolia on tasan kaksi, mies ja nainen, jotka määrittävät sitä, millainen ihminen on (Transtukipiste 2016). Cisnormatiivisuudella viitataan ajattelutapaan, jonka mukaan cissukupuolisuus nähdään itsestään selvänä oletuksena (Hästbacka & Sirén 2017, 53). Usein cisnormatiivisuuteen liittyy heteronormatiivisuus, eli oletus siitä, että miehet ovat seksuaalisesti ja romanttisesti kiinnostuneita naisista ja naiset miehistä. Joillekin stereotyyppiset käsitykset sukupuolirooleista voivat olla ahdistavia lokeroita, ja toisaalta jotkut voivat kokea perinteiset sukupuolimallit itselleen hyvinkin luontevina (Nissinen, Pesonen & Väisänen 2016, 20).

Cisnormatiivisuus näkyy pienissä, arkisissa asioissa ja on usein tiedostamatonta. Sassin ja Nissisen mukaan normatiivisuus, esimerkiksi ihmisen sukupuolen olettaminen ulko-

näön perusteella, voi vaarantaa avointa ja arvostavaa asiakassuhdetta. Tahaton, paha tarkoittamaton oletus voi kuitenkin tuntua asiakkaasta hyvin kiusalliselta ja ahdistavalta sekä aiheuttaa epävarmuutta. Työntekijä ei aina tunnista itse omia oletuksiaan, vaan niiden korjaaminen jää asiakkaan vastuulle tai kokonaan piiloon. Normatiivisuus voi näkyä myös esimerkiksi stereotyyppisinä käsityksinä naisten ja miesten eroista ja rooleista tai värittyneinä mielikuvina transihmisistä. (Hästbacka & Sirén 2017, 53, 67; Sassi & Nissinen 2017.)

Usein sukupuolinormatiivisuus tulee esiin myös erilaisissa lomakkeissa ja kirjauksissa. Jos esitietolomakkeessa on valittavissa ainoastaan vaihtoehdot mies ja nainen, saattaa transihminen asiakkaana joutua pohtimaan, uskaltaako olla oma itsensä. Kynnystä haakeutua palveluihin voikin madaltaa muun muassa tuomalla sukupuolen moninaisuutta näkyväksi lomakkeisiin tai kertomalla sensitiivisestä kohtaamisperiaatteesta ja itsemäärittelyoikeuden kunnioittamisesta esimerkiksi palvelun nettisivuilla tai seinällä. (Sassi & Nissinen 2017.)

Vilkan mukaan sukupuolivähemmistöt ovat kasvatuksen ja hoitoalan ammattilaisille edelleen tuntematon ja vieras asia, johon reagointi ensimmäisessä kohtauksessa saattaa olla voimakasta. Erityisesti ongelmatilanteita aiheutuu, jos ammattilaisen ja hänen edustamansa instituution, esimerkiksi koulun tai työpaikan, arvomaailmat ovat ristiriidassa. Työntekijä voi olla hyvinkin sukupuolitietoinen, mutta työskennellä cisnormatiivisessa ympäristössä, tai vaihtoehtoisesti instituution tasolla sukupuolen moninaisuus on tiedostettu, mutta yksittäinen työntekijä ei kykene päivittämään binääristä sukupuolikäsitystään. (Vilka 2010, 78-79.)

Sosiaalialan ammattilaisilla, erityisesti lasten ja nuorten kanssa työskentelevillä, voi olla suuri merkitys siihen, miten yksilö kasvaa sinuiksi oman sukupuolensa suhteen. Moninaisuutta arvostavalla puheella voi luoda turvallisen tilan sukupuolipohdinnoille myös sellaiselle ihmiselle, jonka oma lähipiiri suhtautuu aiheeseen torjuvasti. Työntekijän arvostava kohtaamistapa voi olla hyvinkin merkittävä ihmiselle, joka on kohdannut tai pelkää syrjintää. Cisnormatiivinen kohtaaminen puolestaan saattaa entisestään syventää ihmisen ulkopuolisuuden tunnetta. (Nissinen, Pesonen & Väisänen 2016, 23-24.)

3.4 Syrjintä ja epäasiallinen kohtelu

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön mukaan sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää ilmenee kaikkialla yhteiskunnassa. Ennaltaehkäisyä perustellaan muun muassa sillä, että sukupuolivähemmistöt ovat usein näkymättömiä yhteiskunnassa, eikä heitä aina osata kohdata luontevasti. Siksi valtion ja kuntien työntekijöiden olisi aiheellista tuntee perustiedot sukupuolen moninaisuudesta tunnistaakseen ja ennaltaehkäistäkseen syrjintää. Sukupuolivähemmistöjen syrjintä voi näkyä esimerkiksi siten, että hoitopaikka kieltää henkilön sukupuoli-identiteetin huomioimisen vaatteita tai vapaa-ajan toimintoja valitessa. Viranomaistilanteissa syrjinnästä kehoitetaan ottamaan yhteyttä organisaation johtoon, valvovaan viranomaiseen tai tasa-arvovaltuutettuun. Tarvittaessa syrjinnästä voi myös tehdä rikosilmoituksen. (STM 2015a, STM 2015b.)

Tasa-arvolaki (laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta, 609/1986) on vuonna 2015 päivitetty koskemaan myös sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvää syrjintää. Laki koskee myös syrjintää sen perusteella, että henkilön fyysiset ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen. Lain mukaan viranomaisten on suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti pyrittävä ennaltaehkäisemään sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvää syrjintää. Syrjinnän kieltäminen koskee muun muassa henkilön asettamista eri asemaan sukupuolen, sukupuoli-identiteetin tai sen ilmaisun perusteella, neutraalilta vaikuttavista menettelyistä jotka todellisuudessa asettavat epäedulliseen asemaan, käskyä tai ohjetta syrjiä sekä häirintää. Häirintä on määritelty epätoivotuksi, henkilön fyysisistä tai henkistä koskemattomuutta loukkaavaksi käytökseksi, joka aiheuttaa ahdistavaa, nöyryyttävää, halventavaa tai vihamielistä ilmapiiriä esimerkiksi sukupuolen, sukupuoli-identiteetin tai sen ilmaisun vähättelyllä, näihin liittyvällä halventavalla puhutavalla tai kiusaamisella. Yhdenvertaisuusvaltuutetun (nd.) mukaan syrjintä voi olla myös hyvin huomaamaton, kuten pieniä halveksuntaa osoittavia eleitä tai ilmeitä, sekä kieltäytymistä kohtuullisista mukautuksista.

Epäasiallinen ammatillinen kohtaaminen johtuu usein tietämättömyydestä. Morrow'n mukaan onkin työntekijän eettinen velvollisuus hankkia riittävästi tietoa ja ymmärrystä sekä haastaa omia ennakkoluulojaan (2006, 10, 13). On esimerkiksi epäkunnioittavaa ja yksityisyyttä loukkaavaa kysellä asiakkaan sukupuolesta oman uteliaisuuden takia tai keskustella asiakkaan sukupuolisuudesta työyhteisössä, ellei se ole asiakkaan kannalta relevanttia (Morrow 2006, 15).

Hästbacka ja Sirén (2017, 66-68) mainitsevat epäasialliseksi kohteluksi muun muassa transihmisen sukupuolen kyseenalaistamisen tai tarpeettoman korostamisen ja muistutavat, että on tärkeää käyttää asiakkaasta niitä sanoja, joita asiakas haluaa itsestään käytettävän. On asiakkaan itsemäärittelyoikeuden vastaista esimerkiksi kirjata asiakkaan olevan mies, joka kertoo olevansa nainen. Tällöin ammattilainen on itse määrittänyt asiakkaan olevan mies, toisin kuin asiakas itse ilmaisee.

3.5 Aiemmat tutkimukset sukupuolivähemmistöjen kohtaamisesta sosiaalipalveluissa

Sukupuolivähemmistöjen kohtaamisesta sosiaalipalveluissa, tarkemmin ottaen HLBTIQ-asiakkaista sosiaali- ja terveyspalveluissa, on tehty viime vuosina useita AMK-opinnäytetöitä, pro gradu -tutkielmia ja muita tutkimuksia. Muun muassa Ikäheimo, Isotalo & Koivunen (2015) ovat hoitotyön AMK-opinnäytetyössään tutkineet sateenkaari-ihmisten kokemuksia syrjinnästä sosiaali- ja terveysalan palveluissa, ja Korhonen ja Salmela (2014) sosiaalialan AMK-opinnäytetyössään HLBTIQ-ihmisten kokemuksia kohtaamisesta ja ajatuksia erityispalveluista sosiaali- ja terveysalalla. Molemmissa opinnäytetöissä osana tuloksia ilmeni, että sateenkaari-ihmisillä on positiivisten kokemusten lisäksi merkittävästi negatiivisia kokemuksia sosiaali- ja terveyspalveluista ja ammattilaisten asenteissa, tiedossa ja koulutuksessa on kehitettävää. Mettälä ja Eerola (2013) ovat sosiaalialan AMK-opinnäytetyönään tuottaneet Setalle sosiaalialan ammattilaisille suunnatun oppaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamisesta. Ruuskanen (2015) puolestaan on tehnyt sosiaalityön pro gradu -työnsä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemuksista sosiaalityön asiakkuudesta. Kyseisen tutkimuksen perusteella ei voida tehdä oletusta, että sosiaalityöntekijöillä olisi syrjiviä asenteita, mutta myös Ruuskanen ilmaisee koulutuksen ja tiedon aiheesta olevan tärkeää.

Työministeriön Sateenkaariperhe-kyselyssä (Kuosmanen & Jämsä 2007) on kartoitettu suomalaisia sateenkaariperheitä sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä kouluissa. Kyselyyn vastanneista 19 % kertoi kohdanneensa syrjintää.

Valtakunnallinen tuki- ja neuvontapalvelu Sinuiksi on tutkinut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemuksista sosiaali- ja terveyspalveluissa. Kyseisen tutkimuksen mu-

kaan alle puolella ei ollut seksuaali- tai sukupuoli-identiteetin takia negatiivisia kokemuksia terveydenhuollossa, ja lähes joka kymmenes oli välttänyt palveluita syrjinnän pelon takia. (Sassi & Nissinen 2017.)

Hästbacka ja Sirén ovat tutkineet mielenterveys- ja päihdetyöntekijöiden kohtaamia sateenkaarinuorten kanssa. Heidän tutkimuksessaan nousi esiin erityisesti ammattilaisten tietämättömyys sukupuolivähemmistöistä. Työntekijöillä ei esimerkiksi ole perustietoja aiheesta ja he käyttävät vanhentuneita termejä. Noin kaksi kolmasosaa vastaajista ilmoitti, ettei koulutuksessa ole käsitelty HLBTIQ-teemaa lainkaan. Aiheen puuttuminen koulutuksesta on tulkittu siten, ettei sitä koeta merkittävänä osaamisena ammatillisuuden kannalta. Moni on hankkinut lisätietoa aiheesta itse tai käymällä lisäkoulutuksia huomattuaan asiakaskohtaamisissa, ettei oma osaaminen ole riittävää. Kohtaamisosaamisen ja termien lisäksi olisi tärkeää opettaa ja kertoa myös vähemmistöjä koskevista rakenteellisista ja sosiaalisista ongelmista, eli siitä, miksi aiheen opettaminen ja opiskelu ylipäätään on tärkeää. Hästbackan ja Sirénin haastattelemista ammattilaisista 71 (62,8 %, N=113) oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että sateenkaarinuorten kohtaaminen edellyttää erityistä ammatillista osaamista. Toisaalta liian korostettu osaamisen vaatimus voi aiheuttaa työntekijälle myös erityisiä paineita onnistumisen vaatimuksesta, jolloin asiakastilanteesta tulee epäluonteva tai työntekijä välttelee tilanteita epäonnistumisen pelon takia. (Hästbacka ja Sirén 2017, 77-85.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa sukupuolivähemmistöjen kohtaamista sosiaalialalla sekä sukupuolivähemmistöjen edustajien että sosionomiopiskelijoiden näkökulmasta ja verrata näiden kahden ryhmän kokemuksia aiheesta. Tavoitteena on selvittää sosiaalipalveluissa esiintyviä sukupuolivähemmistöjen kohtaamisen ongelmia ja vahvuuksia ja sitä kautta mahdollisia koulutuksen kehittämistarpeita, jotta tulevaisuuden ammattilaisilla olisi valmiuksia kohdata transihmisiä eettisesti kestäväällä tavalla. Tutkimustehtävänä on selvittää, miten transihmisten ja sosionomiopiskelijoiden näkemykset kohtaamisista ja koulutustarpeista vertautuvat keskenään.

Tutkimuskysymyksiä on kolme:

1. Millaisia ajatuksia ja kokemuksia sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla ja sosionomiopiskelijoilla on kohtaamisista sosiaalipalveluissa?
2. Minkälaisia eroja ja yhtäläisyyksiä näiden kahden vastausryhmän välillä on?
3. Miten sosiaalialan koulutusta sukupuolivähemmistöistä olisi perusteltua kehittää?

Oma taustaoletukseni on, että sosionomiopiskelijat eivät täysin hahmota, kuinka laajasti transihmiset kokevat syrjintää ja epäasiallista kohtelua, mutta arvelen molempien ryhmien silti kaipaavan koulutuksen kehittämistä aiheen saralta.

4.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu

Opinnäytetyössäni on sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen osuus, jotta saisin mahdollisimman kokonaisvaltaisen ymmärryksen aiheesta. Pyrin siis ensin kartoittamaan määrällistä tietoa transihmisten ja sosiaalialan ammattilaisten kohtaamisista, ja sen jälkeen hahmottamaan millaisia ajatuksia, odotuksia ja kokemuksia tilastojen taustalla on.

Tutkimusaineiston hankkiminen on toteutettu puolistrukturoidulla sähköisellä kyselyllä (liitteet 1 ja 2). Päädyin tähän menetelmään siksi, että tavoittaisin laajemman yleisön

kuin esimerkiksi haastatteluilla. Suuremmalla otannalla tulokset ovat paremmin yleistettävissä ja antavat luotettavamman kuvan. Arvelin, että muutamalla yksittäisellä haastattelulla olisi todennäköisemmin valikoitunut ihmisiä, joilla on henkilökohtainen tarve tuoda esiin saamaansa erityisen huonoa kohtelua. Nopeasti täytettävään kyselyyn arvelin vastaavan helpommin myös muita. Netissä toteutettavalla kyselyllä on lisäksi helppointa taata vastaajien täysi anonymiteetti.

Aineisto on hankittu kahdella erillisellä Google Forms -alustalla luodulla kysymyslomakkeella, jota on jaettu Facebookin kautta. Esitarkistutin kyselyn kahdella transkohde-ryhmään kuuluvalla henkilöllä, joilta pyysin palautetta kysymysten muotoilusta, sensitiivisyydestä sekä relevanssista. Jaoin kyselyä omien verkostojeni lisäksi Tamkin sosionomien ryhmässä ja Setan Transtukupiste on pyynnöstäni jakanut kyselyä sivuillaan. Lisäksi kysely on levinnyt vastaajien kautta heidän verkostoihinsa. Sosionomiopiskelijoilta sain 54 vastausta ja transihmisten vastauksia 46. Transihmisistä yksi on vastannut vain puoleen kysymyksistä.

Kyselylomakkeissa on taustatietojen lisäksi kahdeksan väittämää, joita on arvioitu joko sukupuolivähemmistön tai sosionomiopiskelijan näkökulmasta Likert-asteikolla 1-5 (täysin eri mieltä - täysin samaa mieltä), sekä vapaa sana -osio. Taustatietoina kysyin sukupuolivähemmistöiltä kuvausta omasta sukupuolesta sekä kyllä/ei -vastausta, onko vastaaja käyttänyt sosiaalipalveluita ja olisiko kiinnostunut tulemaan sosiaalialan opiskelijoiden koulutustilaisuuteen keskustelemaan sukupuolivähemmistöjen kohtaamisesta. Vain yksi vastaaja kertoi, ettei ole käyttänyt sosiaalipalveluita. Keskusteluun osallistumisesta kiinnostuneita oli 11 vastaajaa. Sosionomiopiskelijoilta kysyin taustatietona arvioiko vastaaja tavanneensa sukupuolivähemmistöön kuuluvia ihmisiä ja olisiko opiskelija kiinnostunut osallistumaan aihetta käsittelevään koulutukseen (kyllä/ei). Opiskelijoista 7 arveli, ettei ole henkilökohtaisesti tavannut transihmisiä ja neljä ilmoitti, ettei ole kiinnostunut osallistumaan koulutukseen aiheesta.

4.3 Aineiston analyysimenetelmät

4.3.1 Kvantitatiivinen osuus

Google Forms muodosti kyselyn tilastoista valmiit pylväskaaviot ja jakaumat prosentteineen. Käsittelen kysymyksiä pareittain siten, että olen samalle sivulle laittanut allekkain kysymyskohtaisesti transihmisten ja sosionomiopiskelijoiden vastauksia kuvaavat pylväskaaviot ja prosenttijakaumat sekä sanallisesti nostanut niistä esiin selkeimpiä havaintoja. Tulosten esittelyssä olen selkeyden ja helppolukuisuuden vuoksi paikoittain yhdistellyt vastaukset 1-2 (eri mieltä) sekä vastaukset 4-5 (samaa mieltä) kokonaisuudeksi.

Päätin esittää tulokset ensisijaisesti kokonaisina henkilölukuina kahdesta syystä. Ensimmäkin näin pienessä otoksessa konkreettinen lukumäärä on lukijalle relevantti tieto. Prosenttiosuudet olen selvennykseksi laittanut sulkuihin henkilömäärien perään. Toisena on eettiset syyt: halusin säilyttää vastaajat kokonaisina henkilöinä sen sijaan, että olisin pelkistänyt heidät prosenttiosuuksiksi. Koin tämän kunnioittavampana tapana käsitellä ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia ja näkemyksiä.

Lisäksi olen tehnyt Tixelillä χ^2 -testin (liite 3) ristiintaulukoimalla vastaukset selvittääkseni, ovatko tulokset tilastollisesti merkittäviä. Tätä varten yhdistin kysymysparit alla olevan esimerkin mukaisesti (taulukko 1).

TAULUKKO 1. Ristiintaulukointi ja χ^2 -testi.

Rivimuuttuja: Opiskelija/trans
 Sarakemuuttuja: Minulla on riittävästi tietoa ja ymmärrystä
 sukupuolivähemmistöistä./Sosiaalialan ammattilaisilla on riittävästi tietoa

%	1	2	3	4	5	Yht.
opiskelija	9	48	90	88	88	55
trans	91	52	10	12	13	45
Yht.	100	100	100	100	100	100
N	32	21	21	17	8	99

Kontingenssikerroin = 0,575

Khiin neliö = 48,96 Vap. ast. = 4

P-arvo = 0 Tilastollisesti erittäin merkitsevä

Kahdesta kysymysparista χ^2 -testin tekeminen ei ollut mahdollista, sillä testin reunaehdot eivät täyttyneet vastausten jakauman takia. χ^2 -testin mukaan tulos on tilastollisesti merkittävä, mikäli P-arvo on $< 0,05$ ja merkityksetön, mikäli $> 0,05$.

4.3.2 Kvalitatiivinen osuus

Vapaa sana -osion vastaukset olen analysoinut induktiivisella eli aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Menetelmän avulla empiirisen aineiston pohjalta pyritään muodostamaan käsitteellisempi näkemys tutkittavasta asiasta yhdistelemällä käsitteitä. Päätelyn ja tulkinnan lopputuloksena esitetään muodostetut kategoriat sisältöineen sekä niistä koottu käsitejärjestelmä tai malli. Tutkijan tehtävänä on pyrkiä ymmärtämään asioiden merkityksiä tutkittaville. Päädyin tähän menetelmään, koska aineisto on täysin avointa ja vastaajien vapaasti tuottamaa sen sijaan, että se perustuisi jonkin tiukkarajaisen teorian pohjalta esitettyihin kysymyksiin. Halusin nähdä, millaisia asioita vastaajat itse kokevat olennaiseksi aiheeseen liittyen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127.)

Miles ja Huberman (1994) ovat jakaneet induktiivisen sisällönanalyysin prosessiksi, jossa on kolme vaihetta. Ensimmäisenä on aineiston pelkistäminen eli redusointi. Toiseksi tehdään pelkistettyjen ilmaisujen ryhmittely eli klusterointi. Viimeisessä vaiheessa luodaan teoreettiset käsitteet eli abstrahoidaan tulokset. Käytännössä olen siis ensin muodostanut alkuperäisistä vastauksista pelkistettyjä ilmauksia esimerkin mukaisesti (taulukko 2) ja karsinut pois epäolennaiset tiedot. Analyysiyksiköksi olen määrittänyt ajatuskokonaisuuden: osa laajemmista vastauksista on pilkottu pienempiin osiin analysoinnin helpottamiseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.)

TAULUKKO 2. Alkuperäiset ja pelkistetyt ilmaukset.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus
Todella tärkeä aihe! Olen todellakin kaivannut sosionomiopiskeluun enemmän tietoa sukupuolista yleensä, sukupuolisen-sitiivisyydestä ja omien asenteiden tarkastelusta aiheeseen liittyen. Näiden asioiden selvittäminen ja opiskelu ei voi olla vain oman kiinnostuksen varassa, vaan se on tärkeää ihan kaikille.	Tärkeä aihe Opintoihin kaivataan lisää tietoa Halu oppia lisää Omien asenteiden tarkastelua opintoihin lisää Ei voi olla kiinni vain opiskelijan kiinnostuksesta Tärkeää kaikille opiskelijoille
Sukupuolisen-sitiivisistä (ja myös kulttuuri-sitiivisistä jne) koulutusta tulisi lisätä opintoihin. Ulkopuolinen kouluttaja aiheesta olisi erittäin tervetullut ja olisin kiinnostunut osallistumaan koulutukseen.	Opintoihin kaivataan lisää tietoa Halu oppia lisää Toive ulkopuolisesta kouluttajasta
Sukupuoli on käsitteenä niin syväälle iskostunut, että vaikken itse näe asiaa merkityksellisenä, huomaan silti lokeroivani ihmisiä alitajuisesti miehiksi ja naisiksi.	Sukupuoli käsitteenä syväälle iskostunut Normien tunnistaminen Alitajuisen lokeroinnin tiedostaminen

Pelkistetyistä ilmauksista olen etsinyt samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, ja siten koonnut teemoittain alaluokkia (taulukko 3).

TAULUKKO 3. Pelkistetyt ilmaukset ja alaluokat.

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat
Opintoihin kaivataan lisää tietoa Halu oppia lisää Omien asenteiden tarkastelua opintoihin lisää Toive ulkopuolisesta kouluttajasta	Toiveet ja odotukset koulutuksen suhteen
Ei voi olla kiinni vain opiskelijan kiinnostuksesta Yleinen tiedon puute sosiaalialalla Vastaajalla aiheesta vain vähän tietoa	Koulutuksen ja tiedon puutteet

Alaluokat olen lopulta yhdistellyt neljäksi pääluokaksi (taulukko 4). Tuomen ja Sarajärven (2018, 124-125) mukaan induktiiviseen sisällönanalyysiin voi kuulua esimerkiksi alaluokkien ja pääluokkien väliin yläluokat, mutta käytännössä aineistoni koon takia olen koonnut alaluokat suoraan pääluokkiin, joista muodostuu lopulta yhdistävä luokka.

TAULUKKO 4. Alaluokat ja pääluokat.

Alaluokat	Pääluokat
Toiveet ja odotukset koulutuksen suhteen Koulutuksen ja tiedon puutteet Tiedon merkitys kohtaamisessa	Tieto ja koulutus
Normatiivisuus Normien ja lokeroinnin tiedostaminen	Sukupuolikäsitys

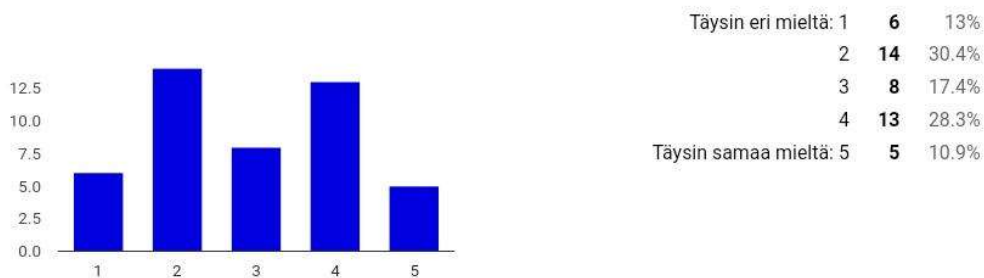
Vapaa sana -osioon vastasi vain osa tilastolliseen kyselyyn vastanneista: transihmisistä 22 henkilöä ja sosionomiopiskelijoista kymmenen. Sitaattien perään olen merkinnyt joko O (=opiskelija) tai T (=transihminen) sen mukaan, kumpaa vastaajaryhmää kirjoittaja edustaa. Kirjaimen perässä oleva numero kertoo vastaajan järjestysnumeron.

5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

5.1 Tilastolliset tulokset

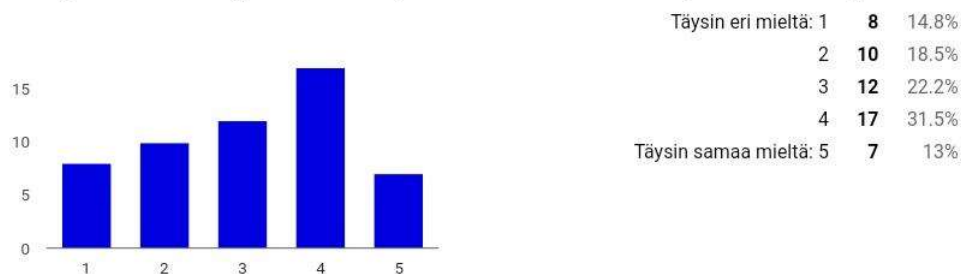
Transihmisistä 18 (39,2 %, kuvio 1) kertoi kohdanneensa sosiaalipalveluissa epäasiallista kohtelua sukupuolensa tai sen ilmaisun takia. Sosionomiopiskelijoista 24 (44,5 %, kuvio 2) arveli näin käyvän. Transihmistä 20 (43,4 %, kuvio 1) kertoi olevansa lähes tai täysin eri mieltä väitteen kanssa, että olisivat kohdanneet epäasiallista kohtelua. Opiskelijoista väitteen kanssa lähes tai täysin eri mieltä oli 18 (33,3 %, kuvio 2). Käytännössä siis opiskelijat arvelivat transihmisten kohtaavan epäasiallista kohtelua jopa hieman enemmän, kuin transihmiset kokivat kohdanneensa.

Olen kohdannut epäasiallista kohtelua sosiaalipalveluissa sukupuoleni tai sen ilmaisun takia.

KUVIO 1. Kysymys 1, transihmiset.

Uskon sukupuoli vähemmistöjen kohtaavan epäasiallista kohtelua sosiaalipalveluissa sukupuolensa tai sen ilmaisun takia.

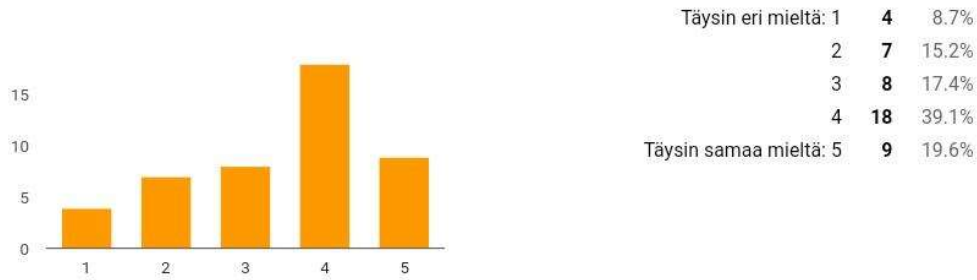

KUVIO 2. Kysymys 1, sosionomiopiskelijat.

Tämän kysymyksen χ^2 -testin P-arvo on 0,7373 eikä ero vastausryhmien välillä siis ole tilastollisesti merkittävä.

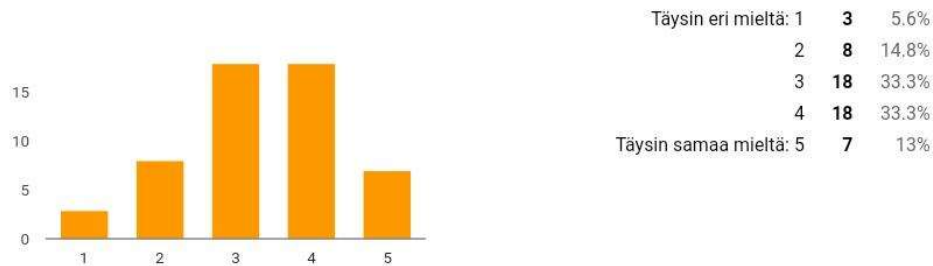
Kuitenkin transihmisistä hieman useampi eli 27 henkilöä (58,7 %, kuvio 3) koki epäasiallisen kohtelun pelon vaikuttavan sosiaalipalveluiden käyttämiseen, kuin miten opiskelijat, 25 henkilöä, (46,3 %, kuvio 4) asian arvioivat.

Epäasiallisen kohtelun pelko vaikuttaa päätökseeni käyttää sosiaalialan palveluita.

KUVIO 3. Kysymys 2, transihmiset.

Sukupuolivähemmistöt saattavat vältellä sosiaalipalveluita epäasiallisen kohtelun pelossa.

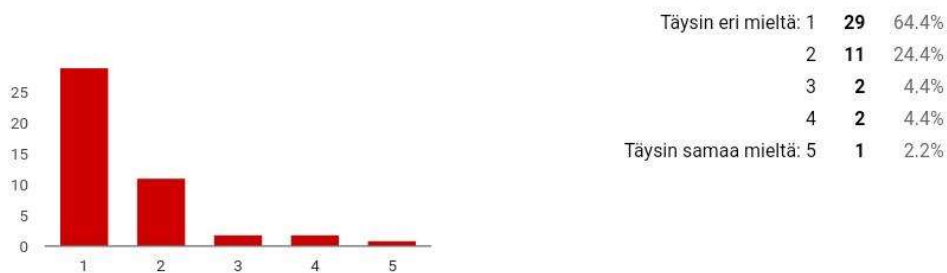
KUVIO 4. Kysymys 2, sosionomiopiskelijat.

Khiin P-arvo on 0,4497, eli vastausten ero ei ole tilastollisesti merkittävä.

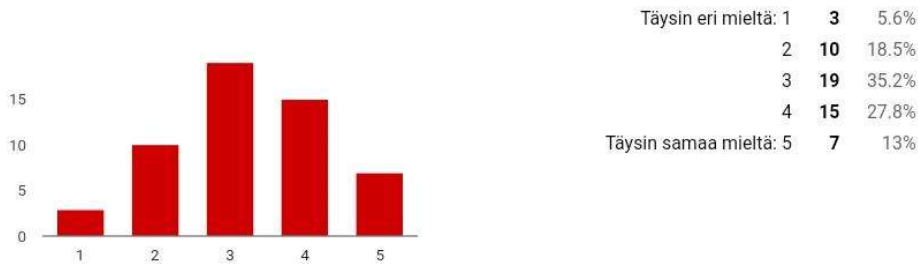
Transihmisistä suurin osa eli 40 henkilöä (88,8 %, kuvio 5) arvioi, että sosiaalialan ammattilaisilla ei ole riittävästi tietoa ja ymmärrystä sukupuolivähemmistöistä. Vain kolme transihmistä (6,6 %, kuvio 5) koki sosiaalialan työntekijöiden ymmärryksen aiheesta riittäväksi. Sosionomiopiskelijoista puolestaan 22 henkilöä (41,1 %, kuvio 6) koki, että heillä itsellään on riittävästi tietoa aiheesta. Oman osaamisensa koki riittämättömäksi vajaa neljännes eli 13 henkilöä (24,1 %) ja noin kolmannes (35,2 %) arvioi osaamisensa olevan jotain siitä väliltä.

Sosiaalialan ammattilaisilla on riittävästi tietoa ja ymmärrystä sukupuolivähemmistöistä.

KUVIO 5. Kysymys 3, transihmiset.

Minulla on riittävästi tietoa ja ymmärrystä sukupuolivähemmistöistä.

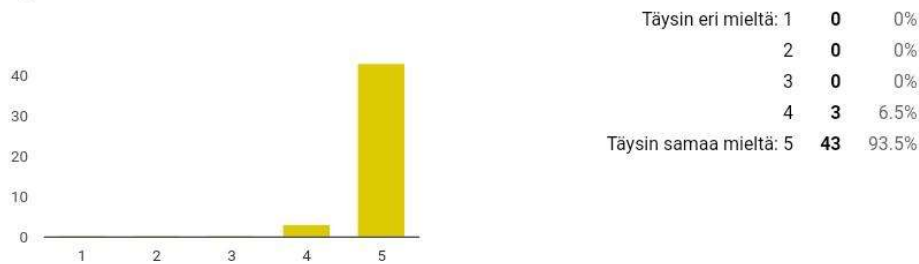

KUVIO 6. Kysymys 3, sosionomiopiskelijat.

Khiin P-arvo on 0, joten vastausryhmien ero on tilastollisesti erittäin merkittävä.

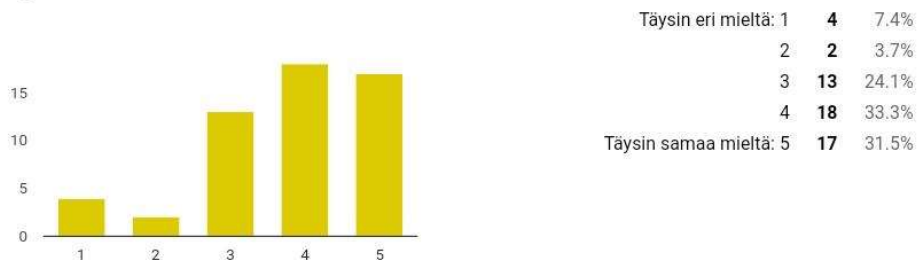
Kaikki 46 transihmistä (100%, kuvio 7) olivat sitä mieltä, että sosiaalialan koulutukseen pitäisi kuulua perustiedot sukupuolivähemmistöistä. Selkein enemmistö, 43 vastaajaa (93,5 %, kuvio 7) oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä. Opiskelijoistakin enemmistö, 35 henkilöä (64,8 %, kuvio 8), toivoivat koulutukseen perustietoja aiheesta. Kuusi opiskelijaa (11,1%, kuvio 8) ei pitänyt koulutusta tarpeellisena.

Toivoisin, että sosiaalialan ammattilaisten koulutukseen kuuluisi perustiedot sukupuolivähemmistöistä.

KUVIO 7. Kysymys 4, transihmiset.

Toivoisin, että koulutukseen kuuluisi paremmat perustiedot sukupuolivähemmistöistä.

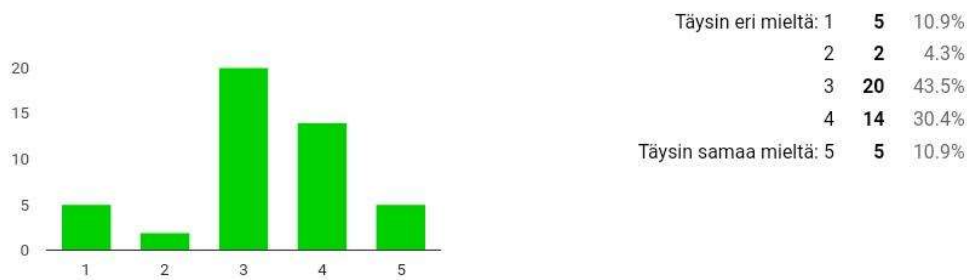

KUVIO 8. Kysymys 4, sosionomiopiskelijat.

Tästä kysymyksestä ei ollut mahdollista tehdä χ^2 -testiä, koska osassa vastausvaihtoehdoista on liian vähän vastaajia, jotta testin rajaehdot täyttyisivät.

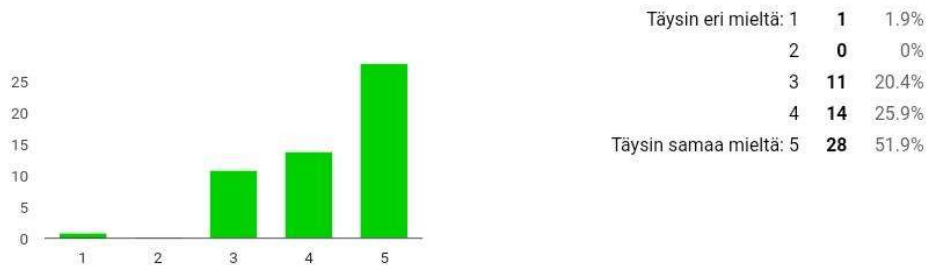
Avointa asennetta koulutusta tärkeämpänä piti 19 transihmistä (41,3 %, kuvio 9). Suurin osa, 20 vastaajaa (43,5 %, kuvio 9), ei osannut sanoa, kumpi on tärkeämpi. Sosionomiopiskelijoilla oli aiheeseen selkeämpi näkemys: 42 vastaajaa (77,8 %, kuvio 10) koki avoimen asenteen olevan tärkeämpää kuin erillinen koulutus. Vain yksi opiskelija (1,9 %, kuvio 10) oli väitteen kanssa jyrkästi eri mieltä.

Avoin asenne ja suhtautuminen sukupuoleen on tärkeämpää kuin erillinen koulutus aiheesta.

KUVIO 9. Kysymys 5, transihmiset.

Avoin asenne ja suhtautuminen sukupuoleen on tärkeämpää kuin erillinen koulutus asiasta.

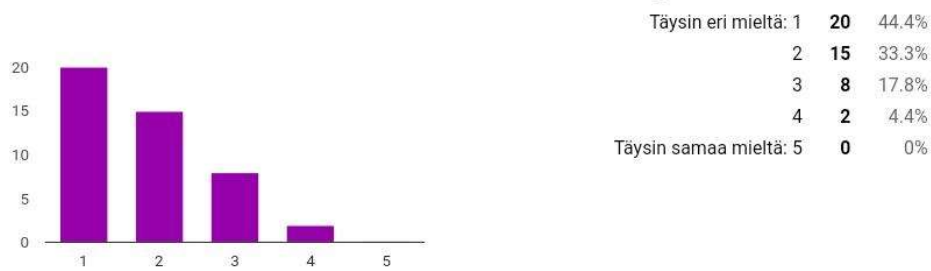

KUVIO 10. Kysymys 5, sosionomiopiskelijat.

Samasta syystä kuin edellisen kysymyksen kohdalla, ei tästäkään ollut mahdollista tehdä χ^2 -testiä.

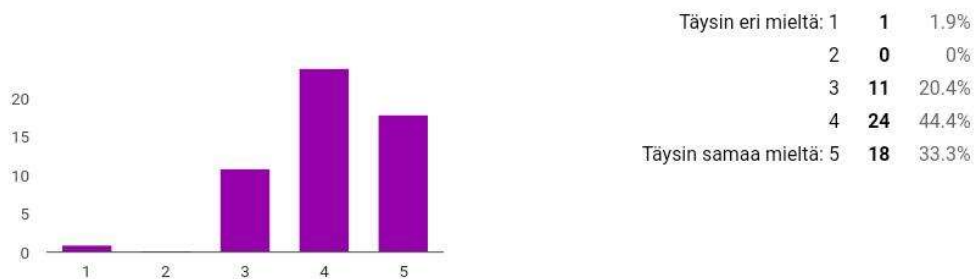
Transihmisistä 35 (77,7 %, kuvio 11) koki, etteivät sosiaalialan ammattilaiset ole riittävän sukupuolisensitiivisiä. Vain kaksi vastaajaa oli väitteen kanssa lähes samaa mieltä, täysin samaa mieltä ei ollut yksikään. Sosionomiopiskelijoista puolestaan vastaavat 77,7 % eli 42 vastaajaa (kuvio 12) uskoivat itse olevansa ammattilaisena riittävän sukupuolisensitiivisiä. Yksi vastaajista oli väitteen kanssa täysin eri mieltä. Tässä kysymyksessä näkyi selkein eroavaisuus transihmisten ja sosionomiopiskelijoiden vastauksissa.

Sosiaalialan ammattilaiset ovat riittävän sukupuolisensitiivisiä.

KUVIO 11. Kysymys 6, transihmiset.

Uskon olevani ammattilaisena riittävän sukupuolisensitiivinen.

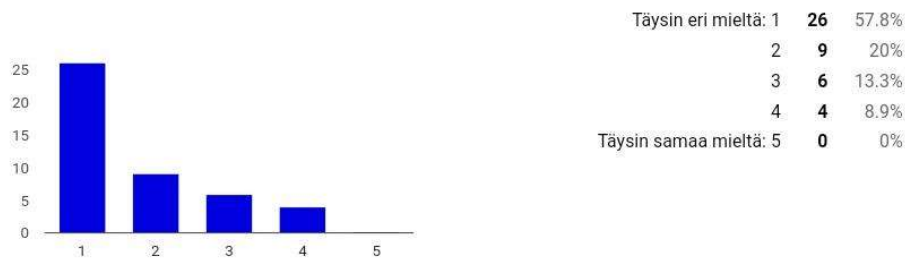

KUVIO 12. Kysymys 6, sosionomiopiskelijat.

Vastaajaryhmien ero on tilastollisestikin erittäin merkittävä (P-arvo 0).

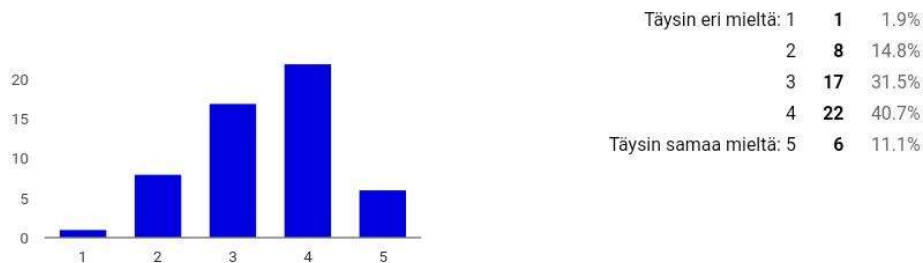
Myös tarpeeton sukupuolittaminen ja binäärinen sukupuoli oletus jakoi vastaajaryhmiä selkeästi. Transihmisistä 35 henkilöä (77,8 %, kuvio 13) arvioi, että sosiaalialan ammattilaiset sukupuolittavat tarpeettomasti ja mies/nainen -luokittelun normien mukaan. Opiskelijoista hieman yli puolet, 28 vastaajaa (51,8 %, kuvio 14) arvioi, ettei itse sukupuolita turhaan. Yhdeksän vastaajaa (16,7 %, kuvio 14) tiedosti tekevänsä turhia sukupuolituksia.

Sosiaalialan ammattilaiset eivät sukupuolita tarpeettomasti ja mies/nainen -luokittelun normien mukaan.

KUVIO 13. Kysymys 7, transihmiset.

En sukupuolita ihmisiä tarpeettomasti ja mies/nainen -luokittelun normien mukaan.

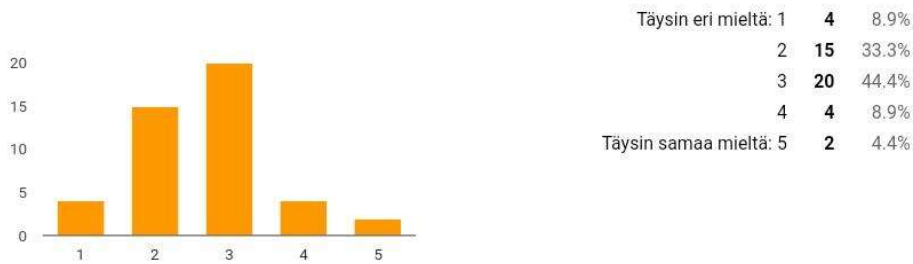

KUVIO 14. Kysymys 7, sosionomiopiskelijat.

Tulos on tilastollisesti erittäin merkittävä (P-arvo 0).

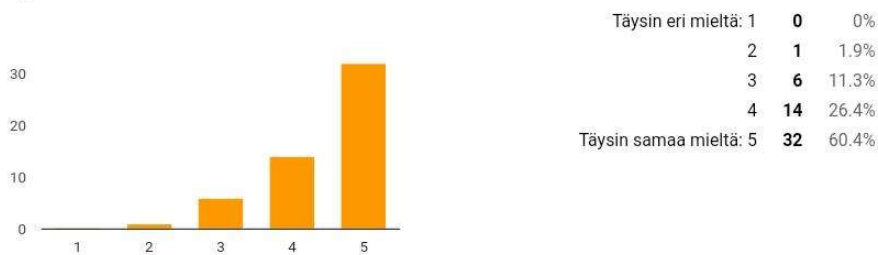
Vain kuusi transihmistä (13,3 %, kuvio 15) arvioi, että sosiaalialan ammattilaiset huomioivat asiallisesti korjaukset virheellisestä sukupuolittamisesta. Opiskelijoista kuitenkin 46 (86,8 %, kuvio 16) uskoi, että osaisi itse ottaa asiakkaan korjauksen huomioon asiallisesti. Yksi opiskelija (1,9 %, kuvio 16) koki, ettei välttämättä osaisi suhtautua asiallisesti.

Sosiaalialan ammattilaiset ottavat asiallisesti huomioon korjaukset virheellisestä sukupuolittamisesta.

KUVIO 15. Kysymys 8, transihmiset.

Uskoisin osaavani ottaa asiallisesti huomioon asiakkaan korjauksen, mikäli sukupuolitan hänet virheellisesti.

KUVIO 16. Kysymys 8, sosionomiopiskelijat.

Myös tämän kysymyksen kohdalla ero ryhmien välillä on tilastollisesti erittäin merkittävä (P-arvo 0).

5.2 Avointen kysymysten tulokset

Kvalitatiivisesta aineistostani nousi selkeimpinä esiin neljä pääluokkaa: tietoon ja koulutukseen liittyvät asiat, sukupuolikäsitys, asenne sekä kohtaamisen onnistuminen tai epäonnistuminen. Näiden rajaaminen selkeisiin luokkiin tosin on hieman häilyvää, sillä kaikki neljä luokkaa linkittyvät merkittävästi toisiinsa ja menevät monilta osin myös limittäin. Päädyin siihen, että kaiken taustalla ja yhdistävänä luokkana on tieto: koulutus

ja tieto vaikuttavat siihen, millainen ihmisen sukupuolikäsitys on. Sukupuolikäsitys ja sen tiedostaminen puolestaan näkyvät työntekijän asenteessa, joka on merkittävä tekijä siinä, onko kohtaaminen onnistunut vai epäasiallinen.

5.2.1 Tieto ja koulutus

Sekä sosionomiopiskelijat että transihmiset toivat vastauksissaan vahvasti esiin tarvetta sukupuolivähemmistöjä koskevalle opetukselle sosiaalialan koulutuksessa. Sosionomiopiskelijoiden vastauksissa toistui ihmettely siitä, ettei opinnoissa juurikaan käsitellä sukupuolivähemmistöjä. Yleinen kokemus oli, että opiskelijoilla on aiheesta laajalti tiedonpuutetta. Samaa ovat todenneet esimerkiksi Hästbacka ja Sirén, joiden mukaan ammattilaisten tiedonvaje sekä peruskoulutuksen puutteellisuus aiheuttavat ongelmia transihmisten ammatillisen kohtaamisen kannalta. Heidän tutkimuksensa perusteella sukupuolen moninaisuus on ammattilaisille vielä vähemmän tunnettu aihe kuin seksuaalisuuden moninaisuus. (Hästbacka ja Sirén 2017, 65, 77-78.)

- - moni tuntuu olevan aika pihalla feminismistä, sukupuolittamisesta ja heteronormatiivisuudesta. Lisäinfo ei olisi pahitteeksi. (O35)

Useampi opiskelijavastaaja toi esiin halua oppia lisää sekä suoran toiveen siitä, että sosiaalialan koulutuksessa käsiteltäisiin sukupuolivähemmistöjä enemmän. Opintoihin toivottiin muun muassa ulkopuolista kouluttajaa, perustietoja ja omien asenteiden tarkastelua.

Mietin itsekkin miksei koulutusohjelmassamme ole juuri mitään seksuaalittai sukupuolivähemmistöistä. Vaikka kohtaaminen ei välttämättä vaadi kuin avoimuutta ja moninaisuuden ymmärrystä, tuovat perustiedot mielestäni silti varmuutta kohtaamiseen. (O43)

Esimerkiksi Setan kokemusasiantuntijan tapaaminen muussa yhteydessä oli koettu hyödylliseksi. Eräs vastaajista nosti esiin myös sen näkökulman, ettei vastuu asiaan perehtymisestä voi olla yksin opiskelijan kiinnostuksen varassa. Nähdäkseni perustietojen tarjoaminen ja asenteiden tarkastelu voisikin olla tarpeellista juuri niille, jotka eivät koe sitä kaipaavansa.

Olen todellakin kaivannut sosionomiopiskeluun enemmän tietoa sukupuolista yleensä, sukupuolisensitiivisyydestä ja omien asenteiden tarkastelusta aiheeseen liittyen. Näiden asioiden selvittäminen ja opiskelu ei voi olla vain oman kiinnostuksen varassa, vaan se on tärkeää ihan kaikille. (O29)

Myös transihmisten vastauksissa näkyi toive sukupuolivähemmistöjen perustiedoista sosionomikoulutuksessa. Osa vastaajista koki tärkeäksi, että sukupuolivähemmistöjen kohtaamista pohdittaisiin koulutuksessa ylipäätään jollain tavalla, jotta ensimmäisen transihmisen kohtaaminen asiakastyössä ei tulisi täysin yllätyksenä.

- koulutus auttaa myös siinä, että näitä asioita tulee funtsittua jo ennen sitä ensimmäistä asiakaskontaktia, jossa sukupuolivähemmistöön kuuluminen tulee tapetille. Näin vältetään parhaassa tapauksessa tuhlaamasta aikaa sukupuolen epänormatiivisuuden vatvomiseen, jota helposti avoimet ja positiivisestikin suhtautuvat asiakaspalvelijat tulevat tehneeksi, mikäli asia tulee täysin uutena esiin. (T1)

Työntekijöiden tiedonpuute ja asiakkaiden hyödyntäminen tiedonlähteinä nousivat vastauksissa vahvasti esiin. Moni kertoi joutuneensa hyvää tarkoittavien työntekijöiden ”infotiskiksi”, jolloin asiakasaikaa on tuhlatu perustietojen hämmästelyyn ja ammattilaisen perehdyttämiseen sen sijaan, että työntekijä olisi kyennyt keskittymään asiakkaan näkökulmasta olennaisiin asioihin. Muun muassa Fitz (2014) ja Morrow (2015, 13-15) ovat todenneet eettisesti kestävämmäksi ja epäasialliseksi toimintatavaksi hyödyntää asiakasta ja asiakkaalle varattua aikaa perustietojen hankkimiseen.

Minusta tuntuu että minulta on mennyt paljon hoitoon tarkoitettua aikaa hukkaan siinä, kun minun on pitänyt perehdyttää lähes jokainen minua hoitanut henkilö transsukupuolisuuteen ja muunsukupuolisuuteen. (T6)

Erityisesti nuorten kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta toivottiin koulutusta ja osaamista myös identiteettityön tukemiseen. Tämän tasoisen identiteettityöskentelyn tukemisen tosin itse arvelen vaativan aiheeseen perehtymistä enemmän kuin perusopintojen puitteissa on kaikille opiskelijoille mielekäästä. Voisi kuitenkin olla hyvä, että jokainen

työntekijä kykenisi tunnistamaan sukupuolen moninaisuutta ja osaisi tarvittaessa ohjata asiakkaan osaavammalle taholle.

Koulukuraattorilla käydessäni en itsekään vielä osannut jäsentää identiteettiäni; olisi ollut hienoa, jos sitä olisi päässyt jo silloin käsittelemään ammattilaisen tuella. Koulutuksesta voisi olla apua siinä mielessä, että ainakaan itse en nuorempana tiennyt oireilevani sukupuoli- ja seksuaali-identiteetti-ongelmien takia. (T10)

Tiedon ja koulutuksen avulla on siis mahdollista vaikuttaa ihmisten sukupuolikäsitykseen, joka edelleen on valitettavan usein binäärinen myös sosiaalialan ammattilaisilla.

5.2.2 Sukupuolikäsitys

Hästbackan ja Sirénin tutkimuksessa ilmeni, että ammattilaisten sukupuolikäsitys on usein cisnormatiivinen eivätkä työntekijät osaa ottaa huomioon, miten sukupuoliolettamukset asettavat esteitä kokonaisvaltaiselle kohtaamiselle ja vaikuttavat asiakkaan jokapäiväiseen elämään. Sukupuolikäsitys ja oletukset näkyvät puheessa ja pienissä arkisissa käytännöissä. Siten ilmapiiri voi olla tahattoman kielteinen ja oletusten kumoaminen jää useimmiten asiakkaan vastuulle. Tämä on hyvin linjassa saamieni vastausten kanssa. (Hästbacka ja Sirén 2017, 53.)

Kokemukseni mukaan sosiaalipalveluiden työntekijät eivät tunnista ei-binääriin kuuluvia sukupuoli-identiteettejä, kuten a-gender, bi-gender ja genderfluid. Sukupuoli nähdään mustavalkolasien läpi. Kun olen kertonut, etten halua tulla nähdyksi naisena on se heti tulkittu niin että haluan olla mies. (T34)

Transihmisten kokemuksen mukaan sukupuoliluokittelu naiseksi tai mieheksi ulkonäön tai henkilötunnuksen perusteella on yleistä. Naisten ja miesten roolit myös nähtiin hyvin normittuneina, ja esimerkiksi työvoimatoimistossa transmaskuliinisen asiakkaan kiinnostus perinteiseen miesvaltaiseen alaan hoitoalan sijaan aiheutti suurta hämmennystä. Aarnipuun (2007, 35) mukaan ongelmia aiheuttavat erityisesti asiakkaan ja työntekijän eroavat sukupuolikäsitykset.

Ulkonäön perusteella myös naisitellaan ja miehitellään huomattavan paljon. Oma kokemukseni siitä, etten ole nainen sivuutettiin juuri siihen asti, että ulkoisesti muutuin hormonihoidoilla miehen näköiseksi. Ennen transprosessini etenemistä törmäsin koko ajan väärin sukupuolittamiseen, aina työvoimatoimiston virkailijoista, psykologiin ja terveyskeskuslääkäreihin, vaikka miten yritin sekä ulkoisesti ja sanallisesti ilmentää kokemustani. (T28)

Sosionomiopiskelijoiden vastauksissa näkyi sukupuolikäsitys ja normatiivisuus eri tavoin. Vastaajat joko reflektoivat omaa suhtautumistaan sukupuoleen suhteutettuna vaikiintuneeseen sukupuolikäsitykseen tai arvioivat muiden taipumusta luokitella ihmisiä oletusarvoisesti kahteen sukupuoleen. Sukupuolisensitiivisyyden yleistyminen ja tarve tulivat esiin kahdessa vastauksessa.

Sukupuoli on käsitteenä niin syvälle iskostunut, että vaikken itse näe asiaa merkityksellisenä, huomaan silti lokeroivani ihmisiä alitajuisesti miehiksi ja naisiksi. (O12)

Työntekijän sukupuolikäsitys vaikuttaa asenteeseen ja siihen, miten ammattilainen suhtautuu asiakkaan transtaustaan.

5.2.3 Asenne

Transihmisten vastauksissa toistui muun muassa sukupuolen näkeminen ongelmana, minkä luokittelun osaksi työntekijän asenteellisuutta. Osa työntekijöistä on ollut hyvää tarkoittavia, mutta tiedonpuutteesta johtuen nähneet sukupuolen ongelmana, jota ovat yrittäneet ratkaista.

Kaikista rasittavinta on se, että moni lähtee siitä olettamuksesta että olen jotenkin hämmentynyt sukupuoli-identiteetistäni ja että se on työn alla koska se on jotain miehen ja naisen väliltä. Tämä kun johtaa usein siihen että minua hoitava henkilö ottaa tehtäväkseen tukea minua siinä että etsin "oikeaa itseäni", mikä on vaivaannuttavaa - sukupuoli-identiteettini on ollut vakaa lapsuudestani asti enkä kaipaa apua sen löytämisessä tai ilmai-

semisessa, en ainakaan henkilöltä jonka olen juuri perehdyttänyt transsukupuolisuuden perusasioihin. (T6)

Tiedonpuutteesta johtuva asenteellisuus ja sukupuolen näkeminen ongelmana on useissa tapauksissa johtanut myös siihen, että asiakkaan kaikki ongelmat näyttäytyvät työntekijälle sukupuolesta johtuvina ongelmina. Työntekijä kiinnittää huomiota transtaustaan silloinkin, kun se ei ole asiakkaan tilanteen kannalta relevanttia. Muun muassa Morrow (2006, 15) tarjoaa useita käytännön toimintaehdotuksia transihmisten ammatilliseen kohtaamiseen: yksi näistä ohjeista on, että sukupuoleen ei ole suotavaa kiinnittää tarpeetonta huomiota ja asiasta kyseleminen oman uteliaisuuden takia on yksityisyyttä loukkaavaa ja tunkeilevaa.

En ole kohdannut niinkään epäasiallisuutta, vaan sitä että trans*-asiaan kiinnitetään huomiota silloinkin kun se ei ole tarpeellista. Esimerkiksi puhuttaessa unettomuudesta, ei taustalla välttämättä ole mitään "ooo en saa unta koska olen trans, juuri sehän se on!", jolloin joudun selittämään hoitajalle transjutut alusta alkaen. Lopputuloksena on usein joku "mutta kyllä yhteiskunta muuttuu vielä paremmaksi!", ja oma reaktioni on luokkaa "niin, niin varmasti. Mutta kun tämä ei nyt liity tähän." (T26)

- - sellaisia henkilöitä, jotka ovat yrittäneet vain tyydyttää omaa mielenkiintoaan trans-asioista eivätkä ole olleet kiinnostuneita kuulemaan muita asioista, jotka ovat minusta tuntuneet akuutimmeilta ongelmilta, eivätkä välttämättä ole ymmärtäneet, että transsukupuolisella henkilöllä voi olla mielenterveysongelmia vaikka ne eivät liittyisikään transsukupuolisuuteen. (T30)

Osa vastaajista painotti avoimen asenteen merkitystä, mutta toisaalta nähtiin avoimen asenteen kehittämisen olevan koulutuksen vastuulla. Siten esittämäni kysymys siitä, onko avoin asenne vai tieto ja koulutus tärkeämpää, on ristiriitainen.

Sinänsä olen sitä mieltä, että avoin asenne ja suhtautuminen vievät pitkälle ilman erillistä koulutustakin. Kuitenkin koulutuksen tarkoitus näissä asioissa on varsinaisen tiedon lisäämisen lisäksi kehittää sitä avointa asennetta ja suhtautumista. (T1)

Yksi sosionomiopiskelijoista kertoi aiheen olevan itselleen vaikea, sillä tiedostaa, ettei ilman omaa kokemusta pysty yrityksestään huolimatta täysin ymmärtämään transihmisen sukupuoliprosessin henkistä rankkuutta. Sosionomiopiskelijoiden vastauksissa asenteet näkyivätkin pääasiassa moninaisuuden ymmärtämisen korostamisena. Ammattilaisen oman ymmärryksen ja tiedon rajallisuuden tiedostaminen ja pyrkimys ymmärrykseen ovat edellytyksiä onnistuneelle, dialogiselle asiakaskohtaamiselle (Mönkkönen 2018).

Aihe on minulle vaikea, sillä en ole kokenut "ongelmia" sukupuoli-identiteettini kanssa. Sen takia en pysty ymmärtämään transsukupuolisen henkilön läpikäymää prosessia ja sen henkistä rankkuutta, vaikka olen pyrkinyt sen ymmärtämiseen. (O12)

Ammattilaisen asenne osaltaan siis vaikuttaa kohtaamisen onnistumiseen.

5.2.4 Kohtaamisen onnistuminen tai epäonnistuminen

Varautunut tai negatiivinen asenne vaikuttaa johtavan herkästi tilanteisiin, jotka asiakas saattaa kokea epäasiallisena kohteluna. Avoin ja positiivinen asenne sekä pyrkimys ymmärrykseen olivat transihmisten vastausten perusteella olennaisimpia avaimia positiiviseen kohtaamiseen.

- - vaikka henkilökunnalla ei ole ollut mitään tuntemusta trans-aiheista, niin he ovat osoittaneet kiinnostusta sopivissa määrin ja ymmärtäneet jos heidän vääriä olettamuksiaan on korjattu. (T30)

Negatiivisia kokemuksia kuvaili yhdeksän transihmistä. Epäasiallinen kohtelu on näkynyt muun muassa epäasiallisina kysymyksinä ja kommentteina sekä sukupuoli-identiteetin kyseenalaistamisena tai mitätöimisena. Tällaista voidaan joissain tapauksissa pitää tasa-arvolain (laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta, 609/1986) seitsemännnen pykälän mukaan syrjintään luokiteltavana sukupuoleen kohdistuvana häirintänä. Vastaavanlaisia tuloksia on saatu muun muassa Sateenkaariperhe-kyselyssä (Aarnipuu 2007, 34), jossa on tutkittu sateenkaari-ihmisten kokemuksia lapsiin ja perheisiin

liittyvissä sosiaali- ja terveystalouden palveluissa. Yli puolet kyseiseen kyselyyn vastanneista transihmisistä kuvaili syrjintäkokemuksia palveluissa, pelkäsi syrjintää tai oli jättänyt pelon takia käyttämättä palveluita.

Kohtasimme entisen kumppanini kanssa hyvin epäasiallista kohtelua perheneuvolassa, jossa sosiaalityöntekijä ja psykologi olivat täysin kyvyttömiä kohtaamaan perhettämme, kyselivät epäasiallisia kysymyksiä sukupuolestani ja historiastani ja olivat sitä mieltä, että kaksi miespuolista vanhempaa saavat lapsen sekaisin ja toista meistä tulisi kutsua esimerkiksi lapsen "sedäksi". (T31)

Useampi transihminen kertoi selviytymiskeinoksi pysyä kaapissa sukupuolensa suhteen. Myös työntekijät saattoivat sivuuttaa sukupuolen täysin, toisinaan jopa asiakkaan huomautettua asiasta. Hästbacka ja Sirén ovat tutkimuksessaan pohtineet sivuuttamisen ongelmallisuutta kohtaamisessa. Toisaalta transihminen saattaa jäädä kohtaamatta kokonaisvaltaisesti, koska työntekijä ei tiedonpuutteen takia osaa ottaa asiaa puheeksi tai reagoida asiakkaan puheeksi ottoon, ja toisaalta asiakas saattaa välttää asian esiin tuomista epäasiallisen kohtelun pelossa ja jottei työntekijä takertuisi asiaan liikaa, kuten olen aiemmin kuvaillut. (Hästbacka ja Sirén 2017, 42.)

Useimmiten annan sosiaalialan työntekijöiden luulla minua cisnaisiksi. En tule sukupuolikaapista koska pelkään joutuvani infotiskiksi tai vähätel-lyksi. (T3)

Väärin sukupuolittaminen ylipäättään vaikutti olevan merkittävä ongelma, joka toistui useissa vastauksissa ja aiheutti asiakkaille jatkuvaa ahdistusta. Osa ammattilaisista on suhtautunut asiasta huomauttamiseen ymmärtäväisesti, esittänyt pahoittelunsa ja korjannut asian. Jotkut puolestaan ovat suhtautuneet asiakkaan huomautukseen vihamielisesti ja vähätellen.

Väärin sukupuolittaminen on käytäntö ja pyyntöihin korjata virheet on suhtauduttu vihamielisesti. (T30)

Sosionomiopiskelijoiden vastauksissa viitattiin epäasialliseen ja loukkaavaan kohteluun ainoastaan alkuperäisen nimen kysymisellä. Arvelen tämän johtuvan siitä, ettei epäasial-

linen kohtelu kosketa suoraan opiskelijoita itseään ja siten transihmisten kohtaama epäasiallisuus ja syrjintä on tietyllä tapaa näkymätöntä, asia jota ei vain tule ajatelleeksi ja siten kommentoineeksi.

- - uskon pystyvänä melko hyvin käsittämään, mitkä aihealueet heille voivat olla vaikeita ja että esimerkiksi henkilön "alkuperäisen" nimen kysyminen nähdään usein loukkaavana. (O12)

5.2.5 Muita huomioita

Osa transihmisistä osoitti myös jonkinlaista empatiaa ja ymmärrystä ammattilaista kohtaan. Koettiin esimerkiksi, että on ymmärrettävää, ettei sosiaalialan ammattilaisilla ole välttämättä tietoa sukupuolivähemmistöistä niiden harvinaisuuden takia.

Suhtautuminen on ollut enimmäkseen hyvin avointa ja asiallista, mutta tietoa sukupuolivähemmistöistä sosiaalialan ihmisillä on olemattoman vähän. Sikäli ymmärrettävää, koska kyseessä on aika harvinainen asia. (T37)

Osa ajatteli negatiivisia kohtaamisia henkilö- ja tapauskohtaisina sen sijaan, että olisi yleistänyt koko sosiaalialan ammattikuntaa koskevaksi. Ikäviä tuntemuksia ei välttämättä myöskään nähty yksittäisen työntekijän syynä.

En ole varsinaisesti kokenut epäasiallista kohtelua, koska en ole ilmaissut sukupuoltani kovin äänekkäästi. Siksi en koe, että mahdolliset epämukavat tuntemukset ovat olleet yksittäisten sosiaalialan ammattilaisten syytä. (T9)

Transihmisten vastauksissa mainittiin erilaisia sosiaalialan palveluja ja ammattilaisia. Eniten esiintyneitä olivat sosiaalityöntekijät, työvoimapalvelut ja mielenterveyspalvelut. Yksittäisinä mainintoina löytyivät koulukuraattori, päiväkotit, perheneuvola, muut lapsiin liittyvät sosiaalipalvelut sekä nuorten kriisipiste. Positiivisimmin kohtaamiset olivat sujuneet nuorten parissa työskentelevien kanssa, ja negatiivisimmat kokemukset löytyivät lapsiin liittyvistä palveluista.

Kaikissa lapsiin liittyvissä sosiaali- ja perhepalveluissa sen sijaan on tullut niin paljon huonoja kokemuksia, että sen takia olemme päättäneet täysin välttää niitä. (T30)

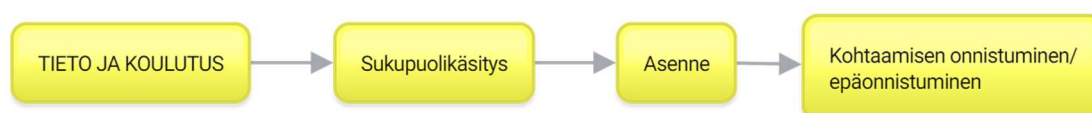
Sosionomiopiskelijoista kuusi oli erikseen maininnut aiheen tärkeydestä. Myös transihmiset toivat erikseen aiheen tärkeyttä ja toivetta siitä, että keskustelua käytäisiin enemmän.

6 POHDINTA

6.1 Tulosten tarkastelua ja johtopäätöksiä

Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää transasiakkaiden kohtaamisen ongelmia ja vahvuuksia sekä transihmisten että sosionomiopiskelijoiden näkökulmasta, ja sitä kautta mahdollisia koulutuksen kehittämistarpeita. Tutkimuskysymyksiäni oli kolme: millaisia ajatuksia ja kokemuksia kohtaamisesta molemmilla ryhmillä on, miten ne eroavat toisistaan sekä millaisia kehitystarpeita sosionomikoulutuksessa on sukupuolivähemmistöjen osalta.

Päädyn sisällönanalyysin avulla muodostamaan mallin, joka kuvastaa vastauksista nousseiden teemojen merkityssuhteita (kuvio 17). Nähdäkseni kaiken taustalla ja yhdistävänä luokkana on tieto ja koulutus, jotka vaikuttavat ihmisen sukupuolikäsityksen muodostumiseen. Sukupuolikäsitys puolestaan näkyy ammattilaisen sekä piilotetuissa että näkyvämmissä asenteissa ja ennako-oletuksissa. Nämä ovat osaltaan merkittäviä siinä, kokeeko transihminen asiakassuhteen ja kohtaamisen onnistuneeksi ja positiivisena kokemuksena, vai koetaanko kohtaaminen lähinnä epäasiallisena tai jopa syrjivänä. Siten tiedon ja koulutuksen merkitys kohtaamisen onnistumisessa on olennainen.

KUVIO 17. Sisällönanalyysin jäsenitys.

Alkuperäinen oletukseni oli, että sosionomiopiskelijat eivät täysin hahmota transihmisten kohtaaman syrjinnän laajuutta, mutta arvelin silti molempien vastaajaryhmien toivovan koulutuksen kehittämistä. Tulosten perusteella opiskelijoiden ja transihmisten arviot syrjinnän laajuudesta ja vaikutuksista eivät kuitenkaan merkittävästi eronneet toisistaan. Selkeämpi ero tuli esiin vapaa sana -osion vastauksissa, joissa yhdeksän transihmistä kuvaili negatiivisia kokemuksia sosiaalipalveluissa, mutta vain yksi opiskelija viittasi epäasialliseen käytökseen.

Opinnäytetyössäni ilmenneet transihmisten pelot ja kokemukset syrjinnästä ovat linjassa aiempien tutkimusten ja opinnäytteiden kanssa. Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystalveissa ja koulussa -tutkimuksen (Kuosmanen & Jämsä 2007) lisäksi muun muassa Sinuiksi-palvelu on kartoittanut transihmisten kohtaamaa syrjintää (Sassi & Nissinen 2017).

Merkittävämpää tilastollista hajontaa vastausryhmien välillä oli siinä, miten transihmiset ovat kokeneet sosiaalialan työntekijöiden ammattitaidon ja miten opiskelijat arvioivat omat tietonsa ja taitonsa. Opiskelijat olivat merkittävästi itsevarmempia ja positiivisempia oman osaamisensa suhteen kuin millaisiksi transihmiset arvioivat sosiaalialan ammattilaisten kohtaamiskyvyt ja sukupuolisensitiivisyyden. Tähän voivat osaltaan vaikuttaa sukupolvierot asenteissa, sillä työelämässä olevat ammattilaiset ovat saattaneet saada koulutuksensa jo huomattavasti aiemmin viime vuosituhatven puolella. Lisäksi osa vastauksista koskee sosionomien sijaan sosiaalityöntekijöitä. Siksi vastaukset eivät ole täysin verrattavissa.

Sekä transihmiset että sosionomiopiskelijat toivat numeraalisten arvioiden lisäksi myös sanallisissa vastauksissa vahvasti esiin toivetta sosiaalialan koulutuksen kehittämistä. Sukupuolivähemmistöjen perustietojen sekä omien asenteiden tarkastelua pidettiin tärkeänä ja aiheen vähyyttä opinnoissa ihmeteltiin. Samaan ovat päätyneet tutkimuksissaan muun muassa Davy, Amsler & Duncombe (2015, 152). Myös heidän tutkimuksensa mukaan enemmistö sosiaali- ja terveystalvan opiskelijoista kaipaisi enemmän koulutusta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen.

Niin tässä kuin aiemmissakin tutkimuksissa on tullut esiin se, ettei palveluihin hakeutuvalla ihmisellä välttämättä ole keinoja ja jaksamista perehdyttää työntekijää, eikä työntekijän tiedonpuutteen korjaaminen ole asiakkaan vastuulla (Hästbacka & Sirén 2017, 83-83). Sukupuolivähemmistöt ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolakien mukaan sosiaali- ja terveystalvan ammattilaisilla on velvollisuus toimia suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti syrjinnän ennaltaehkäisemiseksi (Sassi & Nissinen 2017). Näihin syihin vedoten näen perustelluksi käsitellä sosiaalialan koulutuksessa sukupuolivähemmistöjä nykyistä perusteellisemmin kyseisen ihmisryhmän suhteellisesta harvinaisuudesta huolimatta.

6.2 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyössä on muutamia ongelmia. Kysely on alun perin tehty huomattavasti pienimuotoisempaa tutkimusta varten, ja saatekirjeessä olen maininnut tekeväni opintoihini liittyvää tutkimusta. En ole tiennyt tässä vaiheessa kertoa, että laajennan tutkimukseni opinnäytetyöksi. Antamani tieto ei siten ole ollut väärää, mutta epätarkkaa. Lisäksi aineisto on jäänyt odottamaan opinnäytetyövaihetta ja on siis kolme vuotta vanhaa. Arvioin kuitenkin yhdessä ohjaajani kanssa, ettei tilanne ole kolmessa vuodessa muuttunut niin radikaalisti, että tiedot olisivat vanhentuneet.

Kysely on toteutettu nimettömänä internetissä, mistä johtuen en pysty menemään takuuseen vastauksien aitoudesta, joskin pidän epätodennäköisenä, että kyselyyn olisi vastattu vilpillisin tarkoituksin. Internetissä nimettömänä vastaaminen on kuitenkin ollut tarkoituksenmukaista vastaajien anonymiteetin suojaamiseksi. Lisäksi olen säilyttänyt vastauksia salasanan takana niin, että vain minulla on niihin pääsy. Olen aloittanut tulosten käsittelyn poistamalla vastauksista kaikki yksilölliset tiedot, esimerkiksi paikkakunnat, erikseen mainitut palveluyksiköt ja yhteydenottoa varten annetut sähköpostiosoitteet, joiden perusteella vastaajat voisivat olla tunnistettavissa. Tässä ei ole hävinnyt tutkimuksen kannalta olennaista tietoa.

Tiedostan myös omat ennakoasenteeni opinnäytetyötä tehdessä. Olen jo aiemmin muodostanut omat henkilökohtaiset näkemykseni transihmisten kohtaamasta syrjinnästä lähipiirini kertoman perusteella, ja aihe on sitä kautta itselleni tunteita herättävä. Olen pyrkinyt kuitenkin tuomaan esiin mahdollisimman neutraalisti ja objektiivisesti kaiken sen, mitä aineisto kertoo, analysoimaan vastauksia luotettavien teoreettisten lähteiden valossa sekä välttämään liiallista tai tarkoitushakuista tulkintaa. Olen käsitellyt koko aineiston jättämättä siitä pois mitään muuta kuin edellisessä kappaleessa mainitsemiani tutkimuksen kannalta epäolennaisia tunnistetietoja.

Olen tehnyt χ^2 -testit niistä kysymyksistä, joista se on ollut mahdollista, varmistaakseni tulosten tilastollista merkityksellisuutta ja luotettavuutta. Tiedostan kuitenkin aineistoni olevan suhteellisen pieni erityisesti vapaa sana -osion osalta, mikä kyseenalaistaa tulosten yleistettävyyttä. Tästäkin huolimatta aineistossani on ollut havaittavissa selkeää kylläntymistä, joka on yksi tapa määritellä aineiston riittävyyttä. Varsinaisesta saturaatiosta tämän tyyppisessä opinnäytetyössä ei voida puhua. Samat aiheet ja vastaukset

hieman eri muodoissaan ovat kuitenkin toistuneet siinä määrin, että arvioin olevani luotettavuuden suhteen oikeilla jäljillä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 99-102.)

Useimmat aiemmat tutkimukset ja lähteet käsittelevät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä sosiaali- ja terveysalan palveluissa. Opinnäytetyöni käsittelee vielä tarkemmin rajattua ihmisryhmää, eli seksuaalivähemmistöt ja terveyspalvelut eivät kosketa työtäni. Olen kuitenkin katsonut näiden olevan monin osin riittävän lähellä voidakseni eriyttää yleisemmän tason tulokset koskemaan sukupuolivähemmistöjä sosiaalipalveluissa. Lisäksi vaikka olen itse tarkoittanut opinnäytetyössäni sosiaalipalveluilla sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisia kunnallisia sosiaalipalveluja sekä kolmannen sektorin tarjoamia sosiaalipalveluja, päättelin vastaajilla näiden menneen osittain limittäin myös terveyspalveluiden kanssa.

Kyselyssäni oli taustatietona henkilön oma kuvaus sukupuolestaan. Yleisesti ottaen olisi suotavaa esitellä vastauksia kaikkiin kyselyssä esittämiini kysymyksiin. Vastauksia luokiessani tulini kuitenkin siihen tulokseen, että kyseisen taustatiedon esittely ei ole tulosten kannalta relevanttia eikä eettistä. Monet kuvaukset ovat siinä määrin persoonallisia ja henkilökohtaisia, että ihmiset saattaisivat olla liian helposti tunnistettavissa, ja priorisoin ensisijaisesti ihmisten anonymiteetin. Lisäksi yksilöllisiä vastauksia ei saa esimerkiksi luokiteltua mielekkäästi jakaumiin. Tämä taustatieto osoittautui siis tältä osin melko turhaksi – sen hyöty oli lähinnä selvyys siitä, että vastaaja kokee olevansa tavalla tai toisella transihminen.

Kaiken kaikkiaan olen parhaani mukaan noudattanut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksen (2012, 6) mukaista hyvää tieteellistä käytäntöä. Olen pyrkinyt rehellisyyteen, huolellisuuteen ja tarkkuuteen niin tulosten tallentamisessa, esittämisessä kuin arvioinnissakin, ottamaan huomioon kunnioittavalla tavalla muiden työt ja saavutukset sekä soveltamaan eettisesti perusteltuja tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä.

6.3 Itsearviointi

Koska olen aloittanut tutkimuksen tekemisen jo kolme vuotta aiemmin pienimuotoisemmalle kurssille, on opinnäytetyöni muotoutunut matkan varrella useaan kertaan. Peruseriaate on pysynyt samana, mutta tutkimuskysymykset ja tehtävät ovat tarkentuneet pikkuhiljaa. Jos aloittaisin kyselyn suunnittelun nyt opinnäytetyötä varten, pohtisin kysymysten operationalisointia vielä uudelleen konkreettisemmiksi ja tarkemmiksi.

Pohdin opinnäytetyön alkuvaiheilla aiheen vaihtamista sen herkkyyden takia. Tunnistin opinnäytetyön suhteen itsessäni Hästbackan ja Sirénin (2017, 84-85) mainitsemaa ilmiötä, jossa ammattilainen pelkää oman osaamisensa olevan riittämätöntä herkän aiheen käsittelyyn, kokee erityistä painetta onnistumiseen ja tästä syystä saattaa jopa vältellä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvia asiakkaita, tässä tapauksessa sukupuoli-vähemmistöjen käsittelyä opinnäytetyössä. Toisaalta juuri samasta syystä koin tärkeäksi tuoda oman osuuteni keskusteluun, madaltaakseni kynnyistä muille.

Vaikka sukupuolivähemmistöt aiheena on välillisesti itselleni tuttu, olen ollut huolissani siitä, pystynkö ilman omaa henkilökohtaista kokemusta välittämään sukupuolivähemmistöjen edustajien kokemuksia riittävän sensitiivisellä tavalla. Siksi olen pyytänyt palautetta ja kommentteja asiantuntevammalta taholta, Sinuiksi-palvelun toiminnanjohtaja Mikko Väisäseltä, jolta sain joitakin tarkennuksia sekä suosituksen muutamaa tuoreempaan lähteeseen. Sain palautetta muun muassa siitä, että aiheeni on tällä hetkellä niin nopealla tahdilla päivittyvä ja muuttuva, että tuoreiden lähteiden käyttö on erityisen tärkeää. Olen tehnyt saamieni suositusten mukaiset korjaukset ja tarkistanut, etteivät vanhemmat lähteeni ole ristiriidassa tuoreemman tiedon kanssa.

Opinnäytetyöni varsinainen kirjoittamisosuus on tapahtunut hyvin tiiviillä aikataululla. Olen pysynyt suunnitellussa aikataulussa melko hyvin, mutta toivoisin varanneeni viimeistelyyn ja pohdintaosion kirjoittamiseen enemmän aikaa voidakseni paneutua siihen syvemmin. Toisaalta olen pyrkinyt hyväksymään sen, että asiat voisi aina tehdä täydellisemminkin, mutta joskus on osattava tyytyä riittävään.

6.4 Kehitys- ja jatkotutkimusehdotukset

Opinnäytetyössäni nousi esiin selkeä tarve koulutuksen kehittämiseksi sekä opiskelijoiden että transihmisten näkökulmasta. Lisäksi ilmeni opiskelijoiden kokemuksia kokemusasiiantuntijoiden hyödyllisyydestä sekä toive ulkopuolisesta kouluttajasta.

Davyn, Amslerin ja Duncomben mukaan tiedon ja ymmärryksen puute ja ennakkoluulot sekä opettajilla että opiskelijoilla ovat merkittäviä esteitä inklusiivisen sosiaalityön toteutumiselle. He esittävätkin, että tämä olisi huomioitava erityisesti opetussuunnitelmien uudistuksissa. Opetussuunnitelmasta huolimatta aiheen opettaminen kuitenkin riippuu usein opettajista henkilöinä ja siitä, ovatko he kiinnostuneita tai tarpeeksi aiheeseen perehtyneitä opettaakseen myös sukupuolen monimuotoisuudesta. Erityisen tärkeänä Davy & al. pitivät opiskelijoiden totuttamista sukupuolineutraaleihin, inklusiivisiin sanavalintoihin ja siten sukupuolivähemmistöjen huomioimiseen proaktiivisesti eikä niinkään reaktiivisesti (Davy, Amsler & Duncombe 2015, 139-140, 150. 157.)

Sekä opinnäytetyöni tuloksiin että aiempiin tutkimuksiin nojaten pidän perusteltuna sitä, että sukupuolivähemmistöt huomioitaisiin jo opetussuunnitelman tasolla. Toisekseen ehdottaisin ulkopuolisen kouluttajan järjestämistä perusopintoihin säännöllisesti, esimerkiksi vuosittain. Kolmanneksi suositan erillistä koulutusta aiheesta kaikille opettajille, jotta inklusiivisuus näkyisi esimerkiksi neutraaleissa sanavalinnoissa kaikessa opetuksessa.

Opinnäytetyössä olen tutkinut opiskelijoiden näkemyksiä ja verrannut niitä transihmisten kokemuksiin jo työssä olevista sosiaalialan ammattilaisista, joista jotkut ovat voineet saada koulutuksensa jo vuosikymmeniä sitten. Siksi ehdotankin jatkotutkimukseksi selvittää työelämässä olevien ammattilaisten näkemyksiä aiheesta. Suurin osa tutkimuksesta kohdistuu asiakkaiden kokemuksiin, sillä on tärkeää tuoda asiakkaiden ääni kuuluviin. Koen kuitenkin ammattikunnan kehittämisen kannalta tärkeäksi selvittää myös ammattilaisten asenteita, kokemuksia ja tietotaitoa.

LÄHTEET

- Aarnipuu, T. 2007. "Isämäinen äiti tai äitimäinen isä" - havaintoja transvanhemmista asiakkaina. Teoksessa Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja kouluissa. Toim. Kuosmanen, P. & Jämsä, J. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Ainsworth, C. 2015. Sex redefined. *Nature* 518. 288-291. 15.2.2015. Luettu 27.4.2018, saatavilla <https://www.nature.com/news/sex-redefined-1.16943>
- Amnesty. 2017. Asiantuntijat: Suomen translaki reilusti jälkijunassa muihin Pohjoismaihin verrattuna. Tiedote. 26.6.2017. Luettu 27.4.2018, saatavilla <https://www.amnesty.fi/asiantuntijat-suomen-translaki-reilusti-jalkijunassa-muihin-pohjoismaihin-verrattuna/>
- Davy, Z., Amsler, S., & Duncombe, K. 2015. Facilitating LGBT Medical, Health and Social Care Content in Higher Education Teaching. *Qualitative Research in Education*, 4(2), 134-163.
- ETENE, Valtakunnallinen sosiaali- ja terveyspalveluiden eettinen neuvottelukunta. 2016. Intersukupuolisten lasten hoito. Kannanotto. Sosiaali- ja terveysministeriö. 22.3.2016. Luettu 5.9.2018, saatavilla http://transtukupiste.fi/wp-content/uploads/2016/04/KANNANOTTO_intersukupuolisuus.pdf
- Fitz, M. 2014. Transgender-competent health care. *Social Work Today*. 6.6.2014. Luettu 27.4.2018, saatavilla http://www.socialworktoday.com/archive/exc_060614.shtml
- Hästbacka, N. & Sirén, I. 2017. "Ehkä ne on senkin takia ollu hiljaa." Ammattilaisten valmiudet kohdata sateenkaarinuoria ja huomioida moninaisuutta päihde- ja mielenterveytyössä. Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu. Luettu 12.9.2018, saatavilla http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/sateenkaarinuoret_raportti_verkko.pdf
- Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. 1948. Yhdistyneet kansakunnat.
- Ikäheimo, A., Isotalo, A. & Koivunen, M. 2015. Sateenkaari-ihmisten kokemuksia syrjinnästä sosiaali- ja terveysalan palveluissa 2014. Hoitotyön koulutusohjelma. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Juupaluoma, J. 2018. Muunsukupuolisten korjaushoidot keskeytettiin Helsingissä ja Tampereella – Sairaala perustelee päätöstä näytön puutteella, Seta: tilanne on kestävä. Helsingin Sanomat. 29.9.2018. Luettu 5.10.2018, saatavilla <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005846553.html>
- Koivisto, J. 2018. Transihmiset eivät uskalla käyttää Fölin matkakorttia – Panda Eriksson toivoo Turkuun sukupuolineutraaleja matkakortteja. *Turkulainen*. 16.3.2018. Luettu 27.8.2018, saatavilla <https://www.turkulainen.fi/artikkeli/618789-transihmiset-eivat-uskalla-kayttaa-foelin-matkakorttia-panda-eriksson-toivoo-turkuun>
- Koivuranta, E. 2018. Ei tässä pitäisi olla mitään ongelmaa, sanoo Seta: Itäkeskuksen uimahallissa avataan kaikille avoin unisex-pukuhuone eikä se jää ainoaksi. *Yle uutiset*. 7.9.2018. Luettu 12.9.2018, saatavilla <https://yle.fi/uutiset/3-10393259>

Korhonen, J. & Salmela, S. 2014. HLBTIQ-ihmiset sosiaali- ja terveystalveluiden asiakkaina. Kokemuksia kohtaamisesta ja ajatuksia seksuaali- ja sukupuoliyhemmistöjen erityispalveluista. Sosiaalialan koulutusohjelma. Tampereen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Kuuluu kaikille. 2018. Translain lyhyt historia. Verkkosivusto. Luettu 29.8.2018, saatavilla <https://www.translaki.fi/translaki/translain-lyhyt-historia>

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. 8.8.1986/609.

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta. 28.6.2002/563.

Manelius, S. 2018. Maaailma vaatii – Translaki nyt! Amnesty. Blogikirjoitus. 6.4.2018. Luettu 24.8.2018, saatavilla <https://www.amnesty.fi/maailma-vaatii-translaki-nyt/>

Mettälä, M. & Eerola, M. 2013. Moninaisuus mielessä! Esite seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden kohtaamisesta sosiaalialan työssä. Raportti tuotteen tekemisestä. Sosiaalialan koulutusohjelma. Metropolia. Opinnäytetyö.

Morrow, D. F. & Messinger, L. 2006. Sexual Orientation and Gender Expression in Social Work Practice: Working with Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender People. New York: Columbia University Press.

Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhtena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Sosiaalitieteiden laitos. Kuopion yliopisto. Väitöskirja.

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus.

National Association of Social Workers. 2017. Code of Ethics. Verkkosivusto. Luettu 5.9.2018, saatavilla <https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English>

Nissinen, J. 2011. Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Toim. Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J & Hentilä, J. Helsinki: Gaudeamus.

Nissinen, J., Pesonen, T. P., Väisänen, M. 2016. Sinuiksi tuleminen: turvallinen ulostulo. Seksuaalisen suuntautumisen, seksuaalisuuden, sukupuoli-identiteetin, sukupuolen ilmaisun ja itsemäärätelyn vapaus. Valtakunnallinen tuki- ja neuvontapalvelu Sinuiksi. Pirkanmaan SETA ry. Pdf-julkaisu. Luettu 14.10.2018, saatavilla http://www.pirkanmaanseta.fi/wp-content/uploads/2014/05/Sinuiksi_tuleminen_ulostulo-opas-2017.pdf

Paavilainen, K. 2017. Sukupuolineutraalit vessat yhä yleisempiä – ”väärään vessaan” menijät kohdanneet väkivaltaa. MTV. 17.6.2017. Luettu 27.8.2018, saatavilla <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/sukupuolineutraalit-vessat-yha-yleisempia-vaaraan-vessaan-menijat-kohdanneet-vakivaltaa/6472206#gs.trXMLA4>

Repo, S. 2011. Transvestismi ei ole enää sairaus. 14.5.2011. Helsingin Sanomat. Luettu 19.9.2018, saatavilla <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004806508.html>

- Ruuskanen, J. 2015. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemuksia sosiaalityön asiakkuudesta. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Itä-Suomen yliopisto. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.
- Sassi, P. & Nissinen, J. 2017. Sukupuoli-identiteetti ja seksuaalinen suuntautuminen. Teoksessa Brusila P, Kero K, Piha J, Räsänen M. (toim.). Seksuaalilääketiede. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Sosiaalihuoltolaki. 30.12.2014/1301
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015a. Tasa-arvolaki, syrjintä ja sukupuolen moninaisuus. Esite.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015b. Tasa-arvolaki, viranomaiset ja sukupuolen moninaisuus. Esite.
- Sukupuolittietoinen opetus ja ohjaus – mitä se on? 2018. Opetushallitus. Verkkosivusto. Luettu 27.8.2018, saatavilla https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/sukupuolittietoinen_opetus
- Kuosmanen, P. & Jämsä, J. (toim.) 2007. Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Transtukipiste. 2016. Hlbtiq-sanasto. Verkkosivusto. Päivitetty 12.12.2016. Luettu 19.4.2018, saatavilla <http://transtukipiste.fi/hlbtiq-sanasto/>
- Transtukipiste. 2018. Hoitojärjestelmää voidaan muuttaa heti ICD-luokituksen mukaisesti. 17.8.2018. Luettu 22.8.2018, saatavilla <http://transtukipiste.fi/hoitojarjestelmaa-voidaan-muuttaa-heti-icd-luokitusmuutoksen-mukaisesti/>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Venhola, M. 2001. Pdf-julkaisu. Transtukipiste. Luettu 20.8.2018, saatavilla http://whm13.louhi.net/~transtuk/wp-content/uploads/2013/08/Artikkeli_is_Venhola2001.pdf
- Vilkka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Väestöliitto. 2018a. Vuorovaikutus. Vekkosivusto. Luettu 2.5.2018, saatavilla <https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/mina-ja-muut/ihmissuhteet/vuorovaikutus/>
- Väestöliitto. 2018b. Vähemmistöstressi. Verkkosivusto. Luettu 5.9.2018, saatavilla http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/sateenkaariparit/vahemmistostressi/
- Väisänen, M. Sinuiksi-palvelun toiminnanjohtaja. 2018. Koonti keskeisistä lähteistä. mikko.vaisanen@pirkanmaanseta.fi Sähköpostiviesti. Luettu 11.10.2018.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. nd. Mikä on syrjintää? Verkkosivusto. Luettu 27.4.2018, saatavilla <https://www.syrjinta.fi/mika-on-syrjintaa->

Yle Uutiset. 2011. Miten rastia lomake, kun ei ole nainen eikä mies? 26.10.2011. Päivitetty 11.4.2012. Luettu 23.8.2018, saatavilla <https://yle.fi/uutiset/3-5443170>

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake transihmisille

Olen toisen vuoden sosiaalialan opiskelija Tampereen ammattikorkeakoulussa ja teen opintoihini liittyvää tutkimusta. Tavoitteenani on verrata sosionomiopiskelijoiden sekä sukupuolivähemmistöjen edustajien näkemyksiä kohtaamisista sosiaalialan palveluissa. Tämä kysely on suunnattu henkilöille, jotka kokevat kuuluvansa johonkin sukupuolivähemmistöön. Voit halutessasi ottaa minuun yhteyttä sähköpostilla [sal-li.lehto@soc.tamk.fi](mailto:salli.lehto@soc.tamk.fi). Vastaukset 8.2.2015 mennessä. Kiitos!

Miten kuvailisit omaa sukupuoltasi?

Oletko käyttänyt jotakin sosiaalialan palveluita? (Esim. mielenterveys- ja päihdepalvelut, sosiaalitoimisto, perhepalvelut tai päivähoito, koulukuraattori, työvoimapalvelut)

- Kyllä
- Ei

Olen kohdannut epäasiallista kohtelua sosiaalipalveluissa sukupuoleni tai sen ilmaisun takia.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Epäasiallisen kohtelun pelko vaikuttaa päätökseeni käyttää sosiaalialan palveluita.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Sosiaalialan ammattilaisilla on riittävästi tietoa ja ymmärrystä sukupuolivähemmistöistä.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Toivoisin, että sosiaalialan ammattilaisten koulutukseen kuuluisi perustiedot sukupuolivähemmistöistä.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa

						mieltä
--	--	--	--	--	--	--------

Avoin asenne ja suhtautuminen sukupuoleen on tärkeämpää kuin erillinen koulutus aiheesta.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Sosiaalialan ammattilaiset ovat riittävän sukupuolisensitiivisiä.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Sosiaalialan ammattilaiset eivät sukupuolita tarpeettomasti ja mies/nainen -luokittelun normien mukaan.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Sosiaalialan ammattilaiset ottavat asiallisesti huomioon korjaukset virheellisestä sukupuolittamisesta.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Olisin kiinnostunut tulemaan sosiaalialan opiskelijoiden koulutustilaisuuteen keskustelemaan sukupuolivähemmistöjen kohtaamisesta. Mikäli vastaat kyllä ja sinulla on mahdollisuus osallistua tilaisuuteen Tampereella, laittaisitko ystävällisesti yhteystietosi minulle sähköpostitse tai vapaa sana -osiossa, ja otan yhteyttä mikäli saan järjestettyä koululleni aiheesta koulutustilaisuuden!

- Kyllä
- Ei

Vapaa sana! Ajatuksia ja kommentteja aiheesta.

Liite 2. Kyselylomake sosionomiopiskelijoille

Olen toisen vuoden sosiaalialan opiskelija Tampereen ammattikorkeakoulussa ja teen opintoihini liittyvää tutkimusta. Tavoitteenani on verrata sosionomiopiskelijoiden sekä sukupuolivähemmistöjen edustajien näkemyksiä kohtaamisista sosiaalialan palveluissa. Voit halutessasi ottaa minuun yhteyttä sähköpostilla salli.lehto@soc.tamk.fi. Vastaukset 8.2.2015 mennessä. Kiitos!

Olen henkilökohtaisesti tavannut sukupuolivähemmistön edustajia.

- Kyllä
- Ei

Uskon sukupuolivähemmistöjen kohtaavan epäasiallista kohtelua sosiaalipalveluissa sukupuolensa tai sen ilmaisun takia.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Sukupuolivähemmistöt saattavat vältellä sosiaalipalveluita epäasiallisen kohtelun pelossa.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Minulla on riittävästi tietoa ja ymmärrystä sukupuolivähemmistöistä.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Toivoisin, että koulutukseen kuuluisi paremmat perustiedot sukupuolivähemmistöistä.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Avoin asenne ja suhtautuminen sukupuoleen on tärkeämpää kun erillinen koulutus asiasta.

	1	2	3	4	5	
Täysin						Täysin

eri mieltä						samaa mieltä
------------	--	--	--	--	--	--------------

Uskon olevani ammattilaisena riittävän sukupuolisensitiivinen.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

En sukupuolita ihmisiä tarpeettomasti ja mies/nainen -luokittelun normien mukaan.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Uskoisin osaavani ottaa asiallisesti huomioon asiakkaan korjauksen, mikäli sukupuolitan hänet virheellisesti.

	1	2	3	4	5	
Täysin eri mieltä						Täysin samaa mieltä

Olisin kiinnostunut osallistumaan esimerkiksi Setan tai Sateenkaariperheet ry:n koulutustilaisuuteen sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kohtaamisesta työssäni.

- Kyllä
- Ei

Vapaa sana! Ajatuksia ja kommentteja aiheesta.

Liite 3. Ristiintaulukointi ja khi²-testi.

Rivimuuttuja: Opiskelija/trans

Sarakemuuttuja: Uskon sukupuolivähemmistöjen kohtaavan epäasiallista kohtelua sosiaalipalveluissa sukupuolensa tai sen ilmaisun takia./Olen kohd

%	1	2	3	4	5	Yht.
opiskelija	57	42	60	57	58	54
transihminen	43	58	40	43	42	46
Yht.	100	100	100	100	100	100
N	14	24	20	30	12	100

Kontingenssikerroin = 0,14

Khiin neliö = 1,99

Vap. ast. =4

P-arvo = 0,7373 Tilastollisesti ei-merkitsevä

Rivimuuttuja: Opiskelija/trans

Sarakemuuttuja: Sukupuolivähemmistöt saattavat vältellä sosiaalipalveluita epäasiallisen kohtelun pelossa./Epäasiallisen kohtelun pelko vaikuttaa päät

%	1	2	3	4	5	Yht.
opiskelija	43	53	69	50	44	54
transihminen	57	47	31	50	56	46
Yht.	100	100	100	100	100	100
N	7	15	26	36	16	100

Kontingenssikerroin = 0,189

Khiin neliö = 3,69

Vap. ast. =4

P-arvo = 0,4497 Tilastollisesti ei-merkitsevä

Rivimuuttuja: Opiskelija/trans

Sarakemuuttuja: Minulla on riittävästi tietoa ja ymmärrystä sukupuolivähemmistöistä./Sosiaalialan ammattilaisilla on riittävästi tietoa

%	1	2	3	4	5	Yht.
opiskelija	9	48	90	88	88	55
transihminen	91	52	10	12	13	45
Yht.	100	100	100	100	100	100
N	32	21	21	17	8	99

Kontingenssikerroin = 0,575

Khiin neliö = 48,96

Vap. ast. = 4

P-arvo = 0 Tilastollisesti erittäin merkitsevä

Rivimuuttuja: Opiskelija/trans

Sarakemuuttuja: Uskon olevani ammattilaisena riittävän

sukupuolisensitiivinen./Sosiaalialan ammattilaiset ovat riittävän sukupuoli

%	1	2	3	4	5	Yht.
opiskelija	5	0	58	92	100	55
transihminen	95	100	42	8	0	45
Yht.	100	100	100	100	100	100
N	21	15	19	26	18	99

Kontingenssikerroin = 0,641

Khiin neliö = 69,03

Vap. ast. = 4

P-arvo = 0 Tilastollisesti erittäin merkitsevä

Rivimuuttuja: Opiskelija/trans

Sarakemuuttuja: En sukupuolita ihmisiä tarpeettomasti ja mies/nainen

-luokittelun normien mukaan./Sosiaalialan ammattilaiset eivät sukupuolita t

%	1	2	3	4	5	Yht.
opiskelija	4	47	74	85	100	55
transihminen	96	53	26	15	0	45
Yht.	100	100	100	100	100	100
N	27	17	23	26	6	99

Kontingenssikerroin = 0,565

Khiin neliö = 46,5

Vap. ast. = 4

P-arvo = 0 Tilastollisesti erittäin merkitsevä

Rivimuuttuja: Opiskelija/trans

Sarakemuuttuja: Uskoisin osaavani ottaa asiallisesti huomioon asiakkaan

korjauksen, mikäli sukupuolitan hänet virheellisesti./Sosiaalialan ammattil

%	1	2	3	4	5	Yht.
opiskelija	0	6	23	78	94	54
transihminen	100	94	77	22	6	46
Yht.	100	100	100	100	100	100
N	4	16	26	18	34	98

Kontingenssikerroin = 0,601

Khiin neliö = 55,53

Vap. ast. = 4

P-arvo = 0 Tilastollisesti erittäin merkitsevä